

VESELÝ VÝLET®

KRKONOŠE / 48

LÉTO 2017

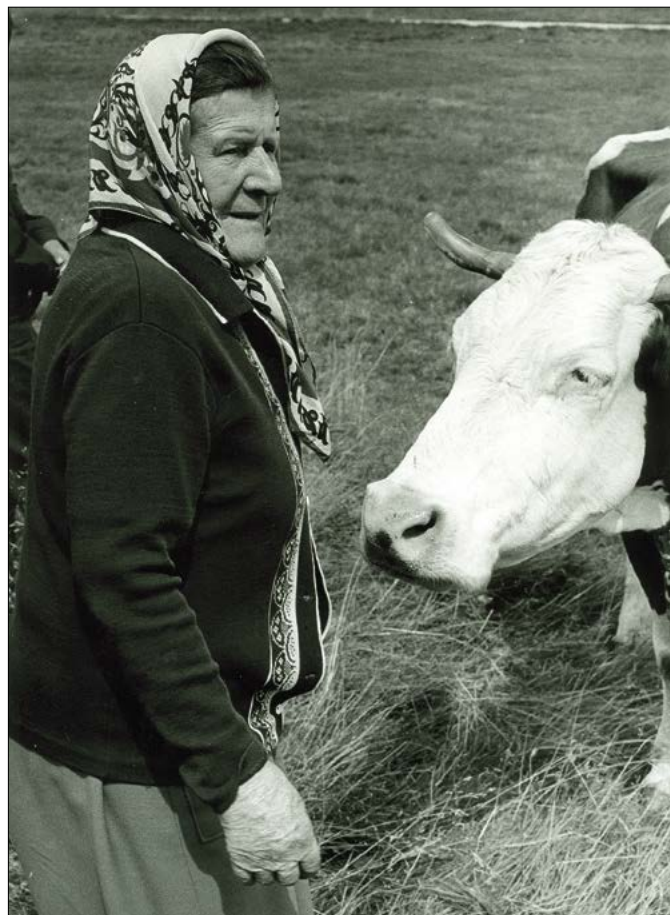

Soužití lidí a hovězího dobytka ovlivnilo krajinu Krkonoš jako nic jiného. Luční enklávy někde nahradily lesy a v alpském pásmu na stovkách hektarů kosodřevina ustoupila, aby obyvatelé hor mohli sklízet dostatek krmení pro krávy. Tři století chov dobytka zajišťoval obživu horalů. Přestože v důsledku politických změn v původní podobě takřka zanikl, jeho důsledky zůstanou patrné, dokud v horách budou žít lidé. Na některá seniště se vrátil les, ale většina původně intenzivně obhospodařovaných luk tvoří základ krkonošských sídel. Amatéřský fotograf, holič z Temného Dolu Rudolf Kraus zachytil před necelými osmdesáti lety na Šimových chalupách v Malé Úpě důvěru až souznění mezi hospodářem Johannem Grabigerem z Niklova Vrchu a jeho zvířetem. Tehdy nejspíš naposledy přivedl do hájovny čp. 38 Huberta Dixe obecního býka, aby zajistil zabřeznutí sousedovy krávy. Grabiger ani Dix nemohli tušit, že zůstanou poslední generací tradičních hospodářů v Krkonoších.

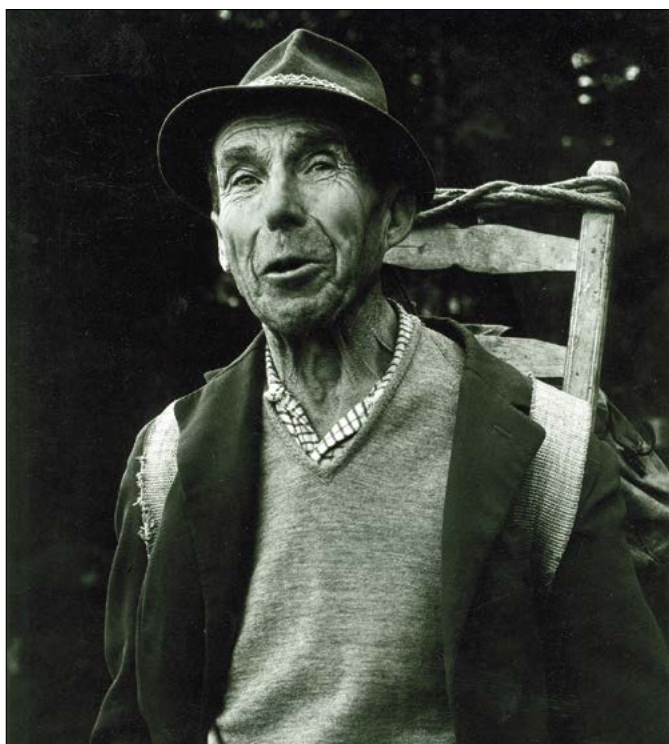
Z	Galerie, informační centrum a pension Veselý výlet	str. 2–3
D	Horní Maršov	str. 4–6
	Malá Úpa	str. 7–9
A	Pec pod Sněžkou	str. 10–13
	Mapa východních Krkonoš	uprostřed
R	Krkonošský národní park	str. 16–17
	Hospodaření na hřebenech	str. 18–19
M	Žaclěř	str. 20
A	Doporučujeme osvědčené služby	str. 21–23
	Vzpomínky z Erlebachovy boudy	str. 24–25
	Paměť Krkonoš – orální historie	str. 26–27

Marie Hampelová z Hlušín.

Emma Häringová z Javořího dolu.

Friedrich Kneifel z Janových bud.

Raimund Sagasser z Dolní Malé Úpy.

Před třiceti lety jsme ještě mohli poznat a vyzpovídat poslední tradiční hospodáře kraje pod Sněžkou. Horalé nám přiblížili téma, které bychom bez nich zcela nepochopili. Prakticky jsme viděli, jak užívají kej-dovou jímku i s pumpou a zinkovými trubkami na rozstříkování nejlepšího hnojiva, grif při nakulení plné loktuše sena na záda, vázání konve s mlékem na židličkovou krosnu. Vysvětlili nám zpracování horského mléka s výrobou kdysi vyhlášených sýrů. Hlavně jsme poznali, jakou pro ně má cenu kráva, louka, kosa nebo hezký letní den při uklizení sena na půdu. Péče o pozemky, domácí zvířata a výpovědi hospo-dářů jsou hlavním motivem tohoto vydání Veselého výletu. Snad vás inspirují k návštěvě zajímavých míst i pochopení úskalí práce součas-ných hospodářů. Na konci osmdesátých let začali Věra a David Sos-novi naplno hospodařit na Vlašských boudách, založili brzy známou horskou farmu Sosna. David tehdy obešel staré hospodáře pro dobré rady a přitom pořídil jejich působivé fotografie.

Marie Hampelová (1900–1991) pocházela ze Šramlu a její otec Josef Dix v létě obhospodařoval také seniště u nejvýše položené let-ní boudy na Studničních boudách v Modrém dole. V květnu 1925 se provdala na Hlušiny čp. 259 za silného pracanta Liboriuse Hampela. Původní místní jméno Totenbodenbaude znamená boudy na mrtvé půdě. To nezní nejlépe, a přestože měli tři hektary luk, rodinu živi-la i po válce především dřevařina. Paní Hampelová při vzpomínání na staré časy 1. listopadu 1985 vyjmenovala řezníky a překupníky másla i sýrů, které naposledy před čtyřiceti lety využívali hospodáři z Velké Úpy. Potom ještě pět let žila sama na nejvyšším místě luční enklávy Hlušiny.

Emma Häringová (1905–1994) se narodila na Velkých Tippet-ových boudách v chalupě čp. 285 v rodině Benedikta Tippetla. Sice hospodařila na dva a půl hektarech, ale zdejší louky na severní straně Světlé hory patřily spolu s nedalekými Thammovými boudami, Javo-řím dolem a Malými Tippetovkami k nejhudším v kraji. Emma se pro-vdala za dřevaře Ludwiga Häringa do Javořího dolu a díky jeho profe-si zůstali ve Velké Úpě i po válce. Při návštěvě v jejich krásné chalupě čp. 308 v listopadu 1985 už žila sama a vyprávěla, jak otec Benedikt soustavně sháněl seno, aby udržel i třetí krávu. Proto sekali a sušili lesní trávu až u Krausových bud a Modrých kamenů a na krosnách metrákové fúry sena přenášeli po dnes zeleně značené turistické cestě na Velké Tippetlovky.

Friedrich Kneifel (1910–2006) byl nejlepším vypravěčem o sta-rých časech, jakého jsme poznali. Během osmapadesáti pracovních návštěv v chalupě čp. 30 na Janových boudách ve Velké Úpě jsme vyslechli mnoho detailů ze života v horách, lidských osudů, příhod i peprných komentářů. Jen několik z nich se objevilo v roce 2001 v dokumentu Pavla Štingla Jakou řečí mluví Pánbůh? Při povídání 22. února 2000 vylíčil úskali svážení a výkupu mléka. Přitom podrobně popsal situaci s mlékárenským autem ve Velké Úpě na fotografii nově získané do sbírky Veselého výletu. Na zajímavém snímku z tři-cátých let na straně 11 poznal několik sousedů, a ještě si pamatoval, za kolik se mléko vykupovalo. Poslední Kneifelovy dojnice převzal současný hospodář z Růžohorek David Mlejnek.

Raimund Sagasser (1915–1993) nejraději vyprávěl o práci v lese, téma hospodaření na loukách Dolní Malé Úpy mu bylo ale také blízké. Jeho poslední krávy si odvedl David Sosna na Vlašské boudy. Při sezení v chalupě čp. 100 v lednu 1984 jsme s Raimundem probrali všechna stavení na Šimových boudách, kde kdysi chovali šestadva-cet kusů dobytka. Třeba hajný Hugo Dix držel tři krávy. Seno odtud chodili sušit až pod Sněžku, na louky mezi kletci u dnešního Traverzu. Při otázce na políčka u zdejších chalup připomněl staré maloupské

pravidlo: „Odkud je v Úpě vidět Sněžka, tam se brambory neurodí.“ Proto je na Šimovkách mohli sázet. Později objevené dobové fotogra-fie mu daly za pravdu.

Informační centra a obchod s dárky Veselý výlet v Peci pod Sněž-kou nebo v Temném Dole usnadní a z příjemní váš pobyt ve východ-ních Krkonoších. Vypůjčíte si klíče od lesního hrádku Aichelburg i od Muzea Vápenka v Horních Albeřicích. Najdete tu novinky z regio-nu, bezplatné informační materiály, mapy Krkonoš a okolí, průvodce, pohlednice se známkami, české a německé knihy včetně dětských. Pro sběratele máme turistické vizitky, známky, odznaky, nálepky, štítky na hole a jiné drobnosti. Před cestou domů tu koupíte originální dárky a suvenýry, obrázky, fotografie a oblíbené figurky a loutky Kra-konoše, sbírkové kameny, přívěsky, trička připomínající návštěvu Kr-konoš. V Temném Dole si můžete objednat kopie dobových fotografií Krkonoš po výběru z našeho velkého archivu. Veselý výlet připravil dárkovou Čokoládu ze Sněžky s výtvarně zpracovanými obaly od ně-kolika autorů, které si můžete prohlédnout i na facebooku. Kvalitní česká čokoláda je buď sedmdesátiprocentní, nebo sladká mléčná. Oblíbené jsou krkonošské bylinné, medoviny, čajové směsi a léčiv-é nápoje. Novinkou je dárkové balení piva Trautenberk, vařeného na Pomezních Boudách. Široký výběr je v několika druzích přírodní značkové kosmetiky. Vedle běžných informací vám pomůžeme s při-pravou programu či výběrem ubytování v údolí pod Sněžkou. Po ce-lou provozní dobu je v Peci pod Sněžkou přístupný veřejný internet. Informační centra doplňují směnárny. Starší vydání Veselého výletu si můžete přečíst na našich webových stránkách, zbylé tištěné nabízi-me v Temném Dole.

Galerie Veselý výlet je součástí obou informačních center. Aktuální i minulé autorské výstavy v Peci pod Sněžkou jsou předsta-vené na webových stránkách.

Pension Veselý výlet v Temném Dole je obklopený horskou příro-dou i kulturními památkami. Hosté s námi konzultují vybraný program, který jim obohatíme o další náměty. Inspiraci přináší i samotný his-torický dům plný obrazů, fotografií a dokumentů nejen z Krkonoš. Vkusně vybavené pokoje, připojení k internetu Wi-Fi, sauna, vířivka, velká hala s kuchyňkou v moderní přístavbě i bohaté snídaně jsou sa-mozřejmostí. Do pensionu přijíždějí skupiny přátel, kteří stejně jako velké rodiny využívají prostornou halu. Díky spojovací chodbě mezi oběma domy neomezují hlukem další hosté a nikdo neruší jejich zá-bavu. Před domem zastavují letní i zimní turistické a lyžařské autobu-sy. Ubytování hosté celoročně zaparkují i na parkovišti u infocentra v Peci. Ceník a informace o nabídce dalších služeb spojených s Ve-selým výletem najdete na webových stránkách.

Pension Veselý výlet v Temném Dole nabízí ubytování se snídaní ve dvou a třílůžkových pokojích a apartmá, telefonická rezervace v in-focentru, podrobnosti o ubytování v pensionu najdete na webových stránkách nebo vám je pošleme na požádání poštou.

Informační centrum, galerie, směnárna a obchod s dárky Vese-lý výlet v Peci pod Sněžkou čp. 196, tel. 499 736 130. **Informační centrum, galerie, směnárna a pension Veselý výlet v Temném Dole** čp. 46, Horní Maršov, PSČ 542 26, tel. 499 874 298. Jsou otevře-na denně od 8.30 do 18 hodin. Domluvíte se i německy a anglicky. **Aktuality najdete i na facebooku Veselého výletu.**

E-mail: info@veselyvylet.cz

www.veselyvylet.cz

Porybného Ignaze Bönsche zachytil před více než sto lety fotograf Wenzel Lahmer před panskou rybárnou v Temném Dole.

Učitel Václav Lukáš, který v Horním Maršově působil v české menšinové škole před zábořem Sudet už od září 1934, nám v šedesátých letech při hodině vlastivědy vyprávěl příběh s rybářem Maršou. Prý pro sebe a pomocníky v široké říční nivě postavil roku 1007 tři domky a tím založil obec Maršov. Pan učitel volně vycházel z legendy zapsané kronikářem Simonem Hüttlem a určitě nás zaujal. Vždyť řeka Úpa byla pro generace zdejších dětí oblíbeným místem her a dobrodružství. Kdo se naučil plavat v ledové vodě pod splavem u náměstí, zvládl potom mnohé. A šátrání po pstruzích ukrytých pod kameny patřilo k dětským hrám. A pstruhů bývalo nejen v řece Úpě plno.

Skutečným zakladatelem horské lánové obce byl nejspíš úředník nebo lépe lokátor Mareš, který ve středověku rozdělil mezi kolonisty zdejší královskou půdu, aby podpořil osídlení ještě divokých hraničních krajů Českého království. Jeden z nejstarších civilních zápisů z údolí pod Sněžkou najdeme v kronice města Trutnova. Simon Hüttl vedle „velkých událostí“ neopomenul zaznamenat úlovek rybáře Fabiána Austa. V řece Úpě v srpnu 1505 chytil „laxfohre“, lososa dlouhého celý sáh, tedy 1,8 metru. Nejstarší známý krkonošský rybář Aust se později na smrtelné posteli přiznal, že v horách kvůli rybám zavraždil devatenáct konkurentů a místo pokání zalitoval, že jich nebylo rovných dvacet. Rybaření v horské řece nebylo pro zábavu jako dnes, ale důležitou součástí obživy. Se vznikem samostatného panství Maršov v 17. století měli majitelé zároveň právo nakládat s vodou, tedy udělovat vodní právo mlynářům a také vykonávat právo rybářské.

Rybárna v Temném Dole

Když Czernin-Morzinové z Vrchlabí koupili na Silvestra 1882 panství Maršov, zavedli pořádek i v rybářství. Získali chalupu čp. 1 prvního dílu Velké Úpy a zřídili tu rybárnu. Je zajímavé, že dům, který má na komině snad ještě pořádk zachovaný letopočet 1823, byl jako jediný z prvního dílu na levém břehu řeky Úpy a od šedesátých let patří s čp. 4 do katastrálního území Temného Dolu. Stará silnice vedla po druhém břehu, rybárna byla i s velkou loukou pro dvě krávy na poloostrově přístupném jen po úzkém mostku. Větší díl louky roku 1968 zmizel pod novou silnicí do Pece a skládkou dřeva a kamení. Profesionálním rybářem a obyvatelem rybárny hraběnka Aloisia Czernin-Morzinová jmenovala Ignaze Bönsche. Pocházel z dnešní boudy Amor na Chaloupkách v Peci, kde jistě nebyl dobrý rybářský revír. Přesto kronikář Stefan Dix zapsal, že se v rodině těchto Bönschů rybářské řemeslo dědilo po generace. Nejstarší syn Josef se v dubnu 1884 narodil již v rybárně a později po otci převzal chalupu i funkci porybného. Kolem rybárny vytvořil několik umělých rybníků s kamennými břehy, jejich zbytky

ky tu jsou dodnes. Friedrich Kneifel 12. února 1997 zavzpomínal, jak si jako patnáctiletý kluk v létě 1925 přivydělával donáškou ryb pro restauraci boudy Jana. Když dostal zadání od souseda Adolfa Kneifela, se kterým nebyl v posledních generacích příbuzný, seběhl po dnešní žlutě značené Kubátově cestě dolů na Křižovatku. Rybář Josef Bönsch měl v malém domečku před rybárnou vždy připravené ryby. Navážil požadované množství a Friedrich v kádi na krosně vynesl až třicet kilogramů živých pstruhů pro potřeby sousedovy kuchyně. Ještě zdůraznil, že právě proto byly na Janě podávané ryby vždy zcela čerstvé. Josef Bönsch vydával povolenky k lovu rybářským hostům. A právě sportovní rybářství jej nakonec připravilo o život.

Rybářský spolek

Jeden z prvních zákonů po vzniku Republiky československé v říjnu 1918 zavedl pozemkovou reformu. Měl připravit českou šlechtu o většinu majetku. I když nebyl realizovaný v původně zamýšleném rozsahu, mnohá panství se zmenšila. Czernin-Morzinové přišli téměř o celé panství Vrchlabí a v říjnu 1931 také o polesí Latovo údolí na Maršovsku. Nejlépe se v neopakovatelné příležitosti získat levné lesní a zemědělskou půdu zorientovali lidé okolo vládnoucí agrární strany. Není proto divu, že venkovské straně blízcí lidé stáli u vzniku spolkového rybářství i v Maršově. V červenci 1933 se sešli čeští úředníci a zaměstnanci z kraje pod Sněžkou na tajném jednání se zástupci Unie rybářských spolků a družstev v Praze. V českém hotelu Kulma v Janských Lázních potom dohodli postup vyvlastnění hraběcích pozemků s vodotečemi a jejich přidělení Rybářskému spolku pro povodí Úpy. Přestože spolek úředně vznikl až 4. listopadu 1933, vstřícný Zemský úřad vystavil výměr na revír s rybářským právem na řece Úpě od hlavního mostu ve Svobodě nad Úpou až k pramenům všech přítoků již 27. září. Celkem získali třicet kilometrů vodních toků o ploše šest hektarů. Na valné hromadě si rybáři zvolili výbor. Přednost nádraží ve Svobodě František Novotný měl jako předseda dva náměstky, nájemce Sokolské Boudy Jana Černého a lesmistra Adolfa Křepelku z pensionu Myslivna při novém českém polesí Latovo údolí. Ve výboru byl ještě správce lanovky na Černou horu Stanislav Fetter a úředník daňové správy u maršovského soudu Arnošt Silbernagl. Ten chytil převážně pstruhy v Úpě na prut ze štipaného bambusu firmy Rousek s muškařským navijákem a šňůrou s návazcí umělých mušek. Jestli se seznámil s Vlastou Křepelkovou, dcerou kolegy ze spolku, při rybolovu, nevíme. Jejich dvě děti se narodily v Maršově a syn Arnošt Silbernagl i vnuk Arnošt dnes pečují o nejhezčí chalupu v Honzově Potoce. Prvorepublikový prut po dědovi nejmladší Arnošt ještě

Petr Ambrož s agregátem provádí podzimní výlov chovných pstruhů v řece Úpě v listopadu 2010.

Hospodář Roman Brukner letos vypouští v Maršově vlastní odchované siveny pro sportovní rybaření.

využíval při svých rybářských začátcích. Vedle rybaření se spolek zasadil o vznik umělé lihně u Alberického potoka v Horním Maršově. Pro přívod stále čerstvé vody využili opuštěný mlýnský náhon a pravidelně vychovali z vytřených jiker pstruha potočního ročky a dvouročky pro zvýšení zarybnění svého revíru. Od dobře nastartované práce je vyhnali nacisté, všichni čeští členové Rybářského spolku pro povodí Úpy museli nejspíše v říjnu 1938 z Krkonoše odejít. A mnozí rybáři se hned po květnu 1945 do Maršova vrátili. Jako úředník Arnošt Silbernagl, který hned přispěl k obnově rybářského klubu.

Arnošt Souček pocházel ze starého hornického rodu ze Svatoňovic-ké uhelné pánve. Ovšem již jeho děda Štěpán Souček odešel jako mladý na konci 19. století fárat to Žaclěře, kde se jim narodil syn František. V převážně německém prostředí si po Velké válce našel v osadě Rýchory nevěstu Annu Baierovou z chalupy čp. 2. I oni museli na podzim 1938 ve spěchu odejít ze Sudet a František rubal uhlí ve Svatoňovicích. Po válce je to táhlo na hory a usadili se v Horním Maršově. Mladší syn František Souček se plně věnoval sportu (též VV 43/2015), starší Arnošt se zapojil do Lidového rybářského spolku Horní Maršov. Od června 1954 vykonával deset let funkci hospodáře, tedy správce rybářského revíru. Už tehdy musel vyplnit spoustu papírů, a také vydával povolení k lovu a řídil chod rybářské lihně. Například v roce 1956 připravili z vytřených jiker 150 tisíc plůdků, které na jaře příštího roku vypustili do Alberického potoka, horního toku Úpy a Malé Úpy. V roce 1956 hospodář Arnošt Souček vydal dvaasedmdesát povolenek a z toho sedmadvacet celoročních pro členy Krkonošského rybářského klubu Horní Maršov. Tak se spolek nově jmenoval. Ve znaku měl lovce ryb ledňáčka, který ovšem v revíru nežije. Sportovní rybáři nahlásili úlovky 668 pstruhů o celkové váze 216 kilogramů, tedy průměrně třicet deka na jednu rybu. Sám Arnošt chytil pětadvacet mírových pstruhů, králem rybářské sezóny byl Jiří Liška z Hostinného s úlovkem 90 ryb o celkové váze dvaatřicet kilogramů. Tehdy chytali na hladině na umělému mušku nebo v tůních a pod splavy tahali na trojháčku vranksu ulovenou před tím třeba vidličkou pod kamenem. Druhý způsob dávno nahradila umělá trpytka, vranka obecná je už léta chráněným rybím druhem.

Rudolf Hofer se dal k rybářům roku 1958 a je aktivní dodnes. Přes čtyřicet let byl hospodářem. Společně s Vladislavem Leškem stále vydávají pro revír Úpy rybářské povolenky pro hosty. Rudolf pochází ze starého úpského rodu, jeho předci žili v boudě Aurora nedaleko největší klauasy na plavení dřeva nebo v Obřím dole v dnešní chalupě TJ Stěžery. Rudolfova babička Karolína vedla Hoferschenke, jak se říkalo dnes vyhlášenému hostinci Na kopečku, kde mimo jiné podávají výborného pstruha. Sám

vzpomíná na svůj největší rybářský zážitek, kdy v přírodní tůni řeky Malá Úpa chytil skoro kilového pstruha dlouhého 43 centimetrů. Ovšem rekord drží jedna dáma z Nymburka, která na povolenku hosta vytáhla v Maršově pstruha obecného potočního 1,2 kilo těžkého. Rudolf Hofer vzpomíná s úsměvem na založení Lysečinského rybníka před padesáti lety. Iniciátor umělé nádrže Karel Horáček byl sice policista, ale přitom stavěl rychleji, než kolegové dokázali vyřídit potřebná povolení. Dávno dokončený rybník byl řadu let černou stavbou a kvůli legalizaci putovalo z Maršova na potřebné úřady jako pozornost nemálo pstruhů. Dnes k rybníku směřuje více místních rybářů i hostů než na řeku. Čistá voda s populací raka kamenáče umožňuje lovit nejen kapry, amury, liny a siveny, ale i citlivější pstruhy. Místní organizace Horní Maršov Českého rybářského svazu sdružuje 185 dospělých členů a pětadvacet dětí. Hlavní starosti stejné jako v posledním století je zarybnění revíru. Ve vlastní lihni v Dolním Maršově s finanční podporou kraje ročně odchovávají desítky tisíc malých pstruhů. Letos vypustili do přírody osmdesát tisíc kusů váčkového plůdku. Při podzimním výlovu hledají především matečné ryby pro jejich vytření. Stejně jako jinde v Evropě původní pstruh i v Krkonoších ubývá. Rybích matek je málo, dříve jich na podzim vylouli i dvě stovky, dnes sotva třicet. Proto jikry kupují z umělého chovu. Pstruha obecného vysazují pro obnovu populace a nepůvodní siveny a pstruhy duhové na sportovní rybaření. Přesto je v maršovském revíru jedna lokalita pouze s původní populací. Nad regulační přehradou v Peci směrem do Obřího a Modrého dolu se mnoho let neloví sportovně a dost dlouho se neprovádí ani chovatelské výlovy. Nejhezčí lokality pro rybaření zůstávají v tůních Malé Úpy a v neregulovaném úseku Úpy pod lesním hrádkem Aichelburg v Temném Dole. (Text vznikl s přispěním maršovských rybářů a Arnošta Silbernagla nejmladšího.)

Maršovská pouť 2017

V pátek 11. 8. – starý kostel Nanebevzetí Panny Marie

18.00 představení Veslo a růže kapely C&K Vocal – rocková legenda o sv. Vojtěchovi, který bude přihlížet z horní řady obnoveného oltáře.

V sobotu 12. 8. – Maršovská pouť na náměstí

Od 11 hodin do noci stánky s řemeslnými výrobky a s občerstvením, pouťové atrakce, v 11.00 slavnostní zahájení, v 11.30 maršovský příběh v podání místních občanů, ve 13.00 začíná odpolední program s divadlem Buchty a loutky, cimbálou, staropražskou muzikou, 17.30 kapela sourozenců Bohadlo Band, 19.00 divčí rocková kapela The Apples, 21.00 rock-metalová kapela Komunál, 22.20 kapela Band-a-ska. Na všechna vystoupení je vstup zdarma.

www.hornimaršov.cz

Ještě nezalesněný Suchý Důl s někdejšími lány rodu Lamer vyfotografovaný Adolfem Pecinou od Reissovy kaple roku 1950.

ZELENÉ LÁNY ALBEŘIC

Celní cesta vede kolem dvou vápencových lomů z Horních Albeřic ke státní hranici s Polskem a dál na Rýchory. Už čtrnáct let je vybavená informačními panely vycházkové trasy. Od zastavení s panoramatickou kresbou autora Zdeňka Petiry je nejhezčí pohled na Albeřice a okolní hory i s nejvyšší Sněžkou. V jednom z prvních podrobných dokumentů z východních Krkonoš připomínají kutnohorští úředníci v září 1609 Albeřice jako nejstarší ves v kraji pod Sněžkou. Údolní lánovou obec nejspíš založil lokátor Alber (Alberus, Albera, Albert), uváděný po roce 1260 rychtářem Nového města, tedy Trutnova. Jednotlivé lány úředník vytyčil na obě strany od Albeřického potoka. Odtud z Celní cesty je dobře vidět středověká struktura, linie stromů a mezi dodnes zvyrazňují hranice mezi lány. Dole u vodoteče stojí usedlosti se zahradou, výše bývala orná půda, potom louky a na hřebenu les. Na dobových fotografiích nebo leteckém snímkování z roku 1938 jsou vidět stovky po vrstevnici uspořádaných poliček. Vždy od jednoho okraje lánu k druhému. Promyšleným pravidelným uspořádáním se Albeřice, Lysečiny a Maršov výrazně liší od později založených lučních enkláv v Malé a Velké Úpě či sousedních Rýchorách. Roku 1654 sepsali královští úředníci berní rulu, aby mohli vybrat daně od všech hospodářů. V Albeřicích zapsali jedenáct sedláků a třináct chalupníků. Nejvíce bylo Kneifelů, ale i další rodová jména především ze středověké slezské kolonizace jako Baudisch, Baier, Fink, Illner, Janisch, Kühnel, Pauer a Tippelt se tu vyskytovala i po třech stovkách let. Mezi ně patřil i významný rod Lamer, někdy psaný Lammer nebo Lahmer a původně Laymer. Podle zápisů v nejstarší matrice farnosti Maršov tu v letech 1642 až 1649 žily rodiny Thomase, Georga a Tobiase Laymera. Usedlosti měly v okolí lomu na území Suchého Dolu, osada byla tehdy stejně jako v posledních letech součástí Albeřic. Laymerovy lány jsou už šedesát let zalesněné, ale jejich potomci dodnes žijí jen kousek odtud v Dolních Albeřicích. Přitom jen osudnou náhodou.

Na podzim 1946 stáli na křižovatce cest do Albeřic a Suchého Dolu sousedé Polz, Kneifel a Lamer. Tři neúplné rodiny čekaly na odvoz do sběrného tábora v Mladých Bukách a nástup do transportu. Na padesátikilovém ranci seděla i šestiletá Helena Lamerová. O pětasedesát let později nám k tomu 25. listopadu 2011 na zápraží své usedlosti stroze řekla: „Potom přijel nákladák s korbou plnou lidí a zavazadel z hořejší části Albeřic. Nemohli jsme se vtěsnat, tak nám řekli, ať jde-

me domů. Stejně to proběhlo i další den, že pojedeme až následným nákladákem. Spolu se mnou na křižovatce čekala maminka Anna a starší bratři Franz a Alois. A také šestiletá trojčata Sieglinde, Annelies a Fredy Polzovi z velkého statku přímo u křižovatky. Ale žádné auto pro nás už nepřišlo.“ Proto v Dolních Albeřicích zůstali hospodáři, kteří nebyli potřební v lese ani ve fabrikách jako ostatní „zapomenutí“ Němci v Čechách. Pracovali na státním statku, doma měli v chlévě opět krávy a otec Heleny Josef Lamer po návratu k rodině roku 1952 choval i pár koní. Helena se provdala dvakrát a vždy za místního Němce s podobným osudem. Druhý manžel Siegfried Schreiber přišel z Podkrkonoší na státní statek Maršov jako vedoucí chovatel dobytka. Po listopadu 1989 pomohl založit velkou rodinnou farmu jejich synovi Ervinu Schreiberovi. Siegi zemřel tragicky při senoseči v září 2008 jen kousek od zalesněného původního lánu nejstarších Lamerů. Ervin místo táty našel vydatnou pomoc, jeho synovec Martin Zvonek studoval Zemědělskou universitu v Praze a vyzná se v chovu dobytka stejně dobře jako jejich předci Lamerové. Převzal odbornou péči o pět stovek kusů, rozhoduje o složení stáda a je pravou rukou zkušeného farmáře Ervina Schreibera. V Albeřicích na část pozemků vyhánějí krávy po otelení i s telaty. Přirozenou reprodukci zajišťuje šest plemenných býků, každý má ve stádu kolem padesáti krav. Ervin s nadsázkou říká: „Po sezóně toho má každý býk plné zuby a je klidný jako beránek.“ Několik lánů kolem Reissovy kaple v Horních Albeřicích spásá stalo- vic. Na ostatní ploše sklízí seno nebo senáž, na zimu potřebují pět tisíc velkých balíků. Část dobytka drží ještě v Mladých Bukách, kde mají i zimní kravin. Už několik let Ervin prodává jateční dobytek do Turecka, kvalitní maso narostlé na horských stráních bez hormonů a antibiotik tam ocení dvojnásobně než v Česku.

V Albeřicích dříve hospodařilo padesát sedláků a chalupníků, dnes je tu jediný Ervin Schreiber. Hospodáři na dvou stovkách hektarů pastvin a seniš, v Bukách má dalších 350. Díky práci jeho rodiny jsou stráně Albeřic udržované a svěže zelené. Více se nejen o hospodaření dozvíte v Muzeu Vápenka s expozicí Příběh Albeřic a Lysečín. Zajímavá dřevěná stavba stojí na vysoké kamenné peci historické vápenky vedle hlubokého Bischofova lomu. To vše kdysi patřilo k lánu obhospodařovanému další rodinou Lahmerů. Klíč od muzea si vypůjčíte v informačním centru Veselý výlet v Temném Dole.

Osada Smrčí v Horní Malé Úpě na devadesát let staré fotografii vznikla v 16. století nad plavební přehradou Fichtigklause.

Hladové louky

Roku 1566 dorazili do povodí řeky Malá Úpa první stavitelé přehrad na plavení dřeva a s nimi dřevorubci, ale nikdo neočekával, že se v krkonošském pralese usadí natrvalo. Nejméně si to přáli úředníci královské komory, kteří grandiózní projekt zásobování stříbrných dolů v Kutné Hoře dřevem z východních Krkonoš připravili. Původní myšlenka nejspíš pocházela od majitele vrchlabského panství a správce Trutnovska Christofa Gendorfa. Jako nejvyšší báňský hejtmán pověřený samotným císařem Ferdinandem I. dobře znal naléhavost zásobování dřevem i poměry v Krkonoších. Jenže realizace projektu začala až tři roky po jeho smrti. Ještě za Gendorfova života byl roku 1555 přípravou pověřen purkrabí z Brandýsa Mikuláš Wachtel, jmenovaný Českou královskou komorou nejvyšším lesmistrem nad trutnovskými lesy, tedy východními Krkonošemi. Roku 1566 za pomoci svých úředníků konečně určil místa na horní Úpě, kde začne těžba dřeva. Po něm funkci převzal lesmistr Caspar Nus z Rigersdorfu a ten největší projekt těžby a plavení dřeva v dějinách Krkonoš provedl. Ovšem samotnou těžbu i výplatu peněz dřevařům zajišťoval jeho podřízený colmistr se sídlem v Maršově. Podobně jako dnes byl polesný v nelehké pozici prostředníka mezi vrchností a dřevaři. V roce 1575 měl k dispozici v kraji pod Sněžkou 371 dřevařů. Za dohodnutou odměnu projekt běžel dobře dvacet let. Dřevaři dostávali zálohy každý týden, potom se platby začaly opožďovat, až ze zadluženého královského úřadu v Kutné Hoře nepřicházely žádné peníze. První stížnost dřevaři odeslali císaři 28. dubna 1585, popsali v ní své strádání kvůli nevyplacené mzdě. Víme o dřevařských bouřích v letech 1590, 1591, 1601 a 1606. Polesného, jak bychom dnes funkci colmistra nazvali, známe, jmenoval se Vilém Hübner. Zpráva pro Českou královskou komoru z 13. června 1591 uvádí: „Dřevaři se znovu bouřili proti zadržování jejich mezd, obklopili dřevařského mistra Wiléma Hubnera, vypáhlí mu koně z kočáru a prohlásili, že jej nepustí, dokud nedostanou zaplacené.“ Polesný Hübner překerní situaci vyřešil bez požehnání vyšších míst po svém. Peníze pro holzkechty neměl, tak s nimi uzavřel bezhotovostní obchodní dohodu, jejíž důsledky jsou patrné dodnes.

Do té doby dřevaři přebývali v provizorních stavbách, jaké dnes vidíme u pastevců ve velehorách. Dobová zpráva popisuje: „Když

drvoštěp kus lesa k mejcení projednával, při tom pro sebe a dělníky budku prostou i bez krovu vystavěl.“ Nízké kamenné stavby přímo v místech kácení lesa neměly okna ani komín a izolaci na ploché střeše tvořila hlína. V malované mapě asi z roku 1578 je v celém povodí Malé Úpy zanesený jen jeden normální dům pro obsluhu velké klauzy, kdežto ve Velké Úpě jich vidíme několik. Soudíme, že třicet let po zahájení těžby dřevaři i v provizorním bydlení u sebe měli v horách rodiny se zodpovědností za jejich obživu. Hübner nejspíš neznal lidovou pověst o Hladové zdi, dle které nechal roku 1360 český král Karel IV. v Praze na Petříně vystavět opevnění a lidé si zde v době hladomoru vydělávali na jidlo. V podobném principu „postarejte se sami“ vyzval polesný dřevaře k přeměně lesních pasek na hospodářské louky. O nelegálním záboru císařské půdy máme zprávu čtyř kutnohorských úředníků z 23. září 1609: „... ze strany dobytka, že se ho mnoho všady po horách a mýtech pásti dopouští, povoleno za správy Wylhelma Hubnera bylo.“ Předpokládáme, že první luční enklávy Malé Úpy vznikly s tichým souhlasem polesného v blízkosti plavebních přehrad zhruba v posledních patnácti letech 16. století. U velké klauzy na řece Malá Úpa založili dřevaři Latovo údolí, u klauzy ve Lvím dole vznikly Šimovy chalupy, u Messnerovy klauzy jsou Dolské boudy a louky pod dnešním kostelem jsou u znatelné „Plodrklauzy“. Mezi nejstarší luční enklávy patří ještě Smrčí s dochovanou stejnojmennou přehradou. Vyjmenované nejstarší lokality jsou dnes s výjimkou téměř zalesněných Dolských bud nejmalebnější kulturní krajinou horské obce.

Rozsah práce při založení louky je dobře patrný porovnáním s přírodním tvarem terénů vedle luční enklávy. Dřevaři vykopali pařezy a zarovnali povrch, zasykali prohlubně a odkopali vyvýšeniny. Přebytný kámen narovnali do valů a teras, které například na Šimových chalupách a Dolských boudách vypovídají o obrovském úsilí zakladatelů. Přitom šetřili humus, tedy nejvrchnější vrstvu půdy s organickou složkou. Další humus ještě nanosili z okolních lesů, protože na syrové minerální zemině pěkná tráva neroste. Zkvalitnění luk přineslo hnojení opakované po staletí rok co rok. Na horách neměli slámu na podestýlku pod dobytek, tedy ani tradiční hnůj. Kejdou zachytávali v jímce pod chlévem a na jaře či na podzim ji ředěnou rozlévali na louky. Intenzivně obhospodařovaným loukám pro jejich pes-

Nejlepší louky v Dolní Malé Úpě dřevaři založili pod přehradou Plodrklause, některé chalupy na snímku z roku 1935 patřily rodu Hübner.

trost, výživnost i malebnost říkali zahrady. Hospodáři se i v úředních dokumentech označovali jako zahradníci. V Malé Úpě dřevaři a jejich potomci přeměnili les na louky v ploše 930 hektarů. Z toho většinu zabrali nelegálně v prvních letech dřevařské kolonizace. Když rozsah záboru vyšel najevo, byl už Vilém Hübner jmenovaný lesmistrem rychnovským. Odešel s řadou svých dřevařů z Krkonoš za další těžbou pro Kutnou Horu do Orlických hor. Komisaři v září 1609 mohli už jen konstatovat: „Všude po horách veliký počet bud a chalup vystavených jest, z nichž Jeho Milosti Císařské žádný plat nevychází a v těch velký počet dobytka se chová.“ Také si postěžovali, jak pod Kraví horou v chalupě patřící ke klause J. C. M. místo dělníků sám colmistr chová třicet kusů dobytka. Polesný se jmenoval Marek Hübner a velmi pochybujeme, že nebyl příbuzný s Vilémem Hübnerem.

Vlněná louka

Rodové jméno Hübner bylo v Dolní Malé Úpě roku 1930 šesté nejčastější, ale nemůžeme doložit, že početné zastoupení Hübnerů na loukách pod Kraví horou souviselo s colmisty Vilémem a Markem. Před více než sto lety Hübnerům patřila i chalupa čp. 53 pod kostelem. Tady se v srpnu 1915 usadili Rudolf Wondratschek s manželkou Bertou. Ta pocházela z krkonošského rodu Mitlöhnerů a mezi předky měla další zdejší jména jako Bönsch, Grabiger, Hofer i Hübner. Na konci 18. století si Rudolfův praděda Josef Vondráček vzal Marianu Třešňákovou a byli českou rodinou z Podkrkonoší. Jejich syn Josef se narodil ve Studenci u Trutnova, kde žili převážně německy mluvící hospodáři. Rudolf Wondratschek se už hlásil k německé národnosti určené podle mateřského jazyka. Pracoval v trutnovském pivovaru a do Malé Úpy přišel kvůli Bertě. Vyrůstal na statku a uměl zacházet s koňmi, tak dostal místo v dnešní boudě Rusalka a přivázel ze Svobody poštu, přijal funkci postilliona. Před Velkou válkou se jim narodila dcera Theresie a v srpnu 1915 syn Rudolf. Ten už byl maloupský patriot a po druhé světové válce v obci mohl zůstat díky svým českým kořenům. Jako jediný z ponechaných starousedlíků nebyl dřevařem. I tak rodině propadl veškerý majetek a chalupu čp. 54 vysídleného souseda Rudolfa Kirchsclagera si s manželkou Margaretou koupili v roce 1952. Měli sedm dětí, které se dožily dospělosti. Nejmladší syn Zikmund Wondráček a jeho

synovec Robin jsou spolu s Janou Patzeltovou z Pomezních Bud posledními potomky starousedlíků trvale žijících v Malé Úpě.

Zigi, jak Zikmundovi říkáme, spal ve Wondráčkově chalupě v zadní světnici, kde byl za roubenou stěnou chlév. Když se jedna ze tří krav v noci pohnula, jako by mu vázací řetěz chrastil přímo u hlavy. Možná i proto si myslel, že nebude jako předkové hospodařit. Pracoval v lese, a v březnu 1977 odešel na protější stráň, které doma říkali v dialektu „Poučasajte“, tedy Patschova strana. Dělal domovníka a řidiče v podnikové boudě, k práci patřilo i sušení sena. A taky se oženil s dcerou paní správcové Hanou. Spolu si v lednu 1992 svůj trvalý domov koupili v dražbě a založili oblíbený pension U Wondráčků (též VV 4/1994). Za peníze ze zemědělské restituce po předcích Hany koupili od státu čtyři hektary luk kolem domu. Dnes jsou jedny z nejhezčích v Malé Úpě a celé léto se odtud ozývají vzácní ptáci chrástalové. Na části luk se pasou ovce, zbytek sklízí na seno. První živé jehně dostali jako dárek v létě 1993, aby si je opekli na rožni. To neudělali a potom dostali druhou ovci. Vlastní jehňata Wondráčkoví poprvé odchovali v létě 1996. Dnes mají sedm dospělých včetně berana a několik jehňat. Ročně získávají skoro pětadvacet kilo vlny. Nejříve prodávali kilogram za 8 korun. Z jedné ovce nejsou ani čtyři kila surové vlny za rok, přitom stříhání stálo šedesát korun. Poté co přišli o stříhače vlny, musel se profesí naučit Zigi. Nakonec vlnu nemohli prodat vůbec a přemýšleli, jak ji využít. Ještě neznali věci si v Lubawce koupili starý kolovrátek. Ukázalo se, že předání příze na použitelnou vlnu není vůbec jednoduché. První lekci Hana dostala od návštěvy starousedlíků v červnu 2006, kdy se z jedné paní vyklubala zkušená přadlena. Také ji naučila nastavovat kolovrátek, ten používá dodnes. Další pobídkou byl kurz pořádaný ekologickým střediskem SEVER v Maršově. Potom už přišly jen vlastní experimenty a poučení se z chyb. Dnes si Hana dokáže vlnu rozředit, přebrat od hrubých nečistot, namočit, usušit a v roztoku sody vyprat, aby ji zbavila mastného lanolínu. Na ruční bubnové česačce vytvoří česanec vhodný k předání na kolovrátku. Podle potřeby upřede různou sílu a tvar vlněné nitě. Točením na jednu stranu vytvoří jednotku, kterou v protisměru spřede na dvounitku. Následuje vyprání přede na vysušení na speciálním rámu, aby upletený výrobek i po namočení držel tvar. Kdo by chtěl mít šišaté rukavice. Ruční výroba třiceti

Hana Wondráčková na letošním Maloúpském jarmarku.

Vlněné rukavice z Malé Úpy na vrcholu Mt. Logan.

deka vlny zabere celkem deset hodin práce. Hana pletením, tkaním, háčkováním a síťováním dělá výrobky, které mají certifikát Originální produkt Krkonoš. Také se Wondráčková naučila dělat vlněné deky, kdy z česance vytvoří silnou vlněnou plochu 150 krát 200 centimetrů. Pak ji Hana celou obšíje plátnem. Pod vlněnými dekami spí i všichni hosté jejich pensionu. Ten přináší hlavní obživu rodiny, ale zároveň je těší práce s přírodními materiály od sena po vlněný výrobek či maso v bio kvalitě. A krajíně Malé Úpy jejich uzavřený cyklus hospodaření viditelně prospívá.

Živé sekačky

Po odchodu původních hospodářů stál skoro čtyři sta hektarů luk, pastvin a seníšť v Malé Úpě zalesnil smrkem nebo vyjmul z hospodaření. I tak zbylo mnoho místa pro pastvu jalovic státního statku. Chalupáři a správci podnikových rekreačních chalup i bud s obtížemi sklízeli „zděděné“ louky. Řadu let horské seno odebírala ZOO ve Dvoře Králové. Tradiční hospodářství udrželo po válce čtrnáct rodin ponechaných dřevařů a Rudolf Wondráček. Žádný jejich potomek v hospodaření nepokračoval. Předat na další generaci po staletí vylepšovaný způsob horského hospodaření se nepodařilo ani v Peci, ve Velké Úpě, v Maršově, Albeřicích, Lysečínách, v Černé Hoře ani na Rýchorách. Všechna hospodářství se dvěma až šesti krávami zanikla. V přirozeném ekonomickém prostředí by se s podporou státu nejspíš spojila malá hospodářství ve větší farmy, jak to známe ve svobodně se vyvíjejících alpských zemích. Nejen v Malé Úpě se po roce 1989 začínalo úplně znovu a zatím jen skromně. U trvale obydlených domů uvidíte ovce a kozy. Průkopníky byli vedle Wondráčků také Martin a Ilona Malí z pensionu Spálený Mlýn. Jejich rodiče měli na stejných loukách chov už za starého režimu. Ovečky i kozy spásají louky kolem pensionů Jonáš, Ťapka, Permoník, Sokolí boudy, U kostela a u hájovny, kde paní hajná má i koně. Druhého a zároveň posledního koně chová v Malé Úpě v Mokřých jámách pro práci v lese velitel místních hasičů Pavel Kindl. Pěkná farma je u Moravanky a boudy Grizzly na Niklově Vrchu. Na Pomezních Boudách mají u boudy Malá Úpa již několik let farmu se skotským náhorním skotem, nově drží i ovce. Na Rennerových boudách přes léto pase náhorní skot Jiří Šimůnek ze Sagasserových bud. Dvě kamerun-

ské kozy a dvě ovce si hosté rádi prohlédnou u Vlčí boudy na Nových Domcích. Na léto opět přiveze na část Latova údolí ovečky chovatel Šimon Kiša. Hospodář z Růžohorek David Mlejnek pase krávy na pronajatých loukách v Černé Vodě. Obec a Správa KRNP spásání podporují poskytováním svých pozemků. Proto se po dlouhých letech vrátily krávy na louky Šimových chalup. Na sezónu je sem z podhůří přiváží hospodář David Kašpárek. Právě tudy kdysi vedl svého býka hospodář zachycený na titulní straně.

Rukavice se senem

V květnu 2014 jsme se s Radkem vypravili na nejvyšší vrchol Kanady Mt. Logan v pohoří Svatého Eliáše na hranici mezi Yukonem a Aljaškou. Pro nejchladnější velehory světa mimo Antarktidu jsme museli použít ověřené vybavení. Zranitelné jsou především ruce. Jako rezervu nosím v ruksaku velké péřové rukavice z dílny Josefa Rakoncaje. Jenže v nich nejdou dobře uchopit hole ani „zbraně“, tedy cepín a fíhák. Proto už mnoho let užívám silné prstové a přes ně dvojité vrchní vlněné palčáky. Staré osvědčené od Věry Sosnové z Valšovek dosloužily, a tak jsem požádal Hanu Wondráčkovou o zhotovení nových. Upředla osmdesát deka dvojnitkové vlny, z které upletla nesilnější rukavice v životě. Na Loganu jsme prožili nejtěžší chvíle na větrném hřebenu, teploměr přestal měřit při minus třiceti, na větru mohlo být ke čtyřicítce. Plná v teple schovaná baterie dokázala po zasunutí do foťáku pořídit jen deset snímků a už byla bez energie. Udeřila opravdová zima, ale já měl ruce ve sněhem obalených vlněných rukavicích celých šestnáct hodin jako v pokojíčku. Na rozdíl od Radka jsem péřové nemusel použít. Když potom ve stanu uschnuly, všiml jsem si, že jsou ve vlně zachycené drobné kousky sena z Wondráčkovy maloúpské louky. O několik dní později jsem palčáky na vrcholu pro Hanku vyfotil. Fotku jsme jí ale zapomněl poslat, tak až teď s upřímnými díky.

Informační centrum Horní Malá Úpa, Pomezní Boudy, PSČ 542 27, tel.: 499 891 112, e-mail: info@malaupa.cz je otevřené denně od 9 do 17 hodin, mimo sezónu od 10 do 16. Dobře se tu domluvíte německy i polsky. www.malaupa.cz

Fotograf z Velké Úpy Hugo Gleissner v roce 1927 zachytil zpracování mléka. Z odstředěné smetany ženy a děti tloukly v hlavní světnici máslo, v teple u kamen vyklápěly z kameninových formiček horské sýry, aby otekla zbylá syrovátka.

Poslední tradiční hospodář v kraji pod Sněžkou Friedrich Kneifel uměl poutavě vyprávět a měl na co vzpomínat. Když dnes vidím louky zarostlé křovím, připomenu si, jak barvitě líčil setkání s komunistickým ministrem Zdeňkem Nejedlým v létě 1945. Po několika návštěvách každé krkonošské chalupy chlapi z revolučních gard, finanční stráž a úředníci místní správní komise provedli soupis majetku. Kneifel jim nahlásil počet krav a také jednoho ko-houta. Když našli i druhého mladého kokrháče, na místě ptáka zastřelili. Důstojník finanční stráže Kneifelovi zabavil velké tele. Hospodář hned poznal, že dobytku vůbec nerozumí. Ve zmatku konce války nebylo kam odvádět mléko, proto teprve před měsícem narozený býček vypil denně čtyřicet litrů. Rychle přibral na váze, ale místo chutného telecího masa měl kostru obalenou lojem. Přesto si právě tohle stokilové zvíře vybrali noví úředníci pro vlastní spotřebu a nařídili je druhý den přivést do Velké Úpy. Řezník Richard Mitöchner pány také varoval, že si nepochutnají, ale zabavené tele musel porazit. O zklamání úředníků potom vyprávěl Friedrichu Kneifelovi. Brzy nato každý hospodář s více než třemi kusy dobytka obdržel výzvu, aby nadpočetná zvířata odevzdal státu. Chlapi z Janových bud se domluvili a odvedli krávy ve stanovený termín do centra Velké Úpy společně. Cestou zpátky přes Výsluní nesli jen vázací řetězy. V místě s hezkým výhledem na místní kostel Nejsvětější Trojice došli skupinu Čechů s mrňavým brýlatým a evidentně důležitým chlapíkem uprostřed. Snad ho zaujaly chraстící řetězy. Spisovnou němčinou se zeptal, co tu hospodáři dělají. Friedrich Kneifel jako nejvýřečnější z nich mu pověděl, že odevzdali krávy a teď budou čekat, až sami také odejdou. A hned přidal troufalou otázku. Co bude s naším kostelem, s našimi domy, loukami a se zbylým dobytkem? Místo odpovědi si vyslechli přednášku, určenou především českému doprovodu. Dozvěděli se, jak se stát o všechno postará, do chalup přijdou noví osadníci a budou hospodařit stejně dobře ne-li lépe než Němci. Plamenný projev zakončil konstatováním, že je nové Československo ani tyhle hory nepotřebují. Kneifel až po čase poznal, s kým hovořil, a přiznal, jak na něho Zdeněk Nejedlý svou výřečností zapůsobil. Nejspíš mu nepřipisoval vinu, že v souvislosti s jeho návštěvou v údolí Úpy bezpečnostní síly zadržely několik lidí včetně nejméně jednoho Čecha a zamordovaly hajného Josefa Sagassera. Shodou okolností z hospodářů přítomných setkání na Výsluní zůstal jediný Friedrich Kneifel jako potřebný dřevař ve své chalupě na Janových boudách. Dům, louku i krávy musel znovu koupit, vše splácel až do roku 1961. Také zažil vystěhování sousedů během roku 1946 a po únoru 1948 vládou bránici dosídlení kraje. Komunisté i se Zdeňkem Nejedlým nedovolili nově příchozím Čechům a Slovákům svobodně hospodařit, podnikat ani žít, a tím jim nejen v Peci pod Sněžkou neumožnili opravdu zakořenit. Pamětník Kneifel vyprávění zakončil povzdechem, že i proto jsou chalupy někdejších sousedů po většinu roku prázdné a louky zarůstají křovím.

Zeptal jsem se tehdy již váženého přítele, jestli se mu stýská po starých časech. Třeba v chmurném listopadu po stoupajícím dýmu z komína trvale obydlených chalup. Po cestě do kostela, kdy se přidávali sousedé, aby jich v historickém centru Velké Úpy bylo každou neděli několik stovek. Po atmosféře brzkého letního rána s tichem narušeným broušením kosy. Nebo po neúnavném cinkání kravských zvonců z okolních pastvin. Hospodář nepřistoupil na romantickou notu a připomněl mi, že vzpomíná hlavně na těžkou práci. Ještě za šera posekal kus louky, aby ženské mohly sušit seno. Pak naložil na saně rohačky dvě třicetilitrové konve s mlékem a stáhl je po rosou zvlhčené trávě dolů ke Starému mlýnu na rampu u silnice. Teprve po návratu se nasnídal, aby mohl vyrazit na osmihodinovou šichtu kácet ruční pilou a sekerou odvětvovat stoleté smrky. Za den připravil k odvozu deset kubiků šestimetrových klád. Pak ještě sešel do údolí a na zádech vynesl saně i prázdné ocelové konve. Před dojením šesti krav pomohl manželce uklidit v chlévě a až ve večerním klidu si nabrousil na další den pilu i sekery. Šest dní v týdnu, rok za rokem, jen v zimě místo kácení svážel dřevo na saních. Po připomenutí starých časů přeci jen malinko projevil emoce: „Jou, trochu se mi stýská (to už jsem věděl, že myslí, hodně mi chybí) po chuti našich sýrů, které naposledy dělala moje tchyně Filomena Fucknerová ještě na konci války. A taky po lněném oleji mačkaném z pražených lněných semínek, pro který jsem chodil už jako malý kluk během první války k našim příbuzným do Javořího mlýna.“ Tím bylo téma vzpomínání určené, pak jsem 12. února 1997 několik hodin zapisoval další povídaní.

Každý kus hovězího dobytka potřeboval seno z hektaru dobře hnojené louky. K chalupám ve Velké Úpě a v Peci patřily průměrně dva hektary, ovšem dvě krávy sotva stačily k užití početné rodiny. Proto se každý snažil držet další kusy a sehnat navíc seno třeba z lesních pasek. Kdo měl seniště s letní boudou na hřebenech hor, mohl chovat více dobytka a ti to lidé patřili k nejúspěšnějším. Ostatní museli vydělávat vedle chovu dobytka ještě v brusírnách dřeva, v temnodolské sklárně, při stavbě cest i domů a hlavně dřevařinou. Při rozvoji turistiky mohli hospodáři s letními boudami investovat a byli prvními boudaři i hoteliéři. Seniště s letními boudami po vzoru almů v Alpách založili dřevaři už v šestnáctém a především sedmáctém století na Richterových boudách, Severce, Liščí louce, Studničních domcích,

Stefan Wimmer z boudy Aurora čp. 163 svážel z Velké Úpy až stovku konví s mlékem denně do Trutnovské mlékárny. Na korbu mu je u Starého mlýna snad v zimě 1935 podával brusič skla a zároveň hospodář Alois Scholz z Předního Výsluní čp. 22. Plná třicetilitrová konev vážila 45 kilo. Dvě konve i se saněmi, jak je přivezl hospodář Robert Berger z Předního Výsluní čp. 52, vytvořily náklad přes metrů těžký. Ženu s velkou konví na krosně Friedrich Kneifel v únoru 2000 už na fotografii nepoznal, přestože i on sem tenkrát mléko svážel.

Růžohorkách, Lučinách, Černé hoře a několika dalších samotách. Seno se sklízelo i na panské půdě nad horní hranici lesa.

Horské sýry

Až do roku 1870 přinášelo horalům hlavní výdělek pěstování lnu. Potom se rychle rozvinula domácí výroba a obchod s horským máslem se sýry. Stovky kilogramů denně v kraji pod Sněžkou vykupovali místní obchodníci a expedovali je do mnoha míst rakousko-uherské monarchie. Sklepem v každé chalupě protékala studená pramenitá voda, u starších stavení stály kamenné mléčnice osamocené mimo dům. Tady se mléko ochladilo na 4 stupně. I v nejparnějším létě nekyslo, jak se stávalo sedláckům v nižších polohách. Sebraná nebo později odstředěná smetana se jednou i dvakrát týdně tloukla na máslo. Původní dřevěné máselnice stály v obytné místnosti, pákovy tlouk byl zavěšený na stropním trámu. V mnohých chalupách to dodnes připomínají dva zdánlivě zbytečné zářezy. Ve větším se máslo v Peci tlouklo opět za poslední války, i když chalupníci museli odevzdat „všechny“ odstředivky a máselnice na úřad, aby nešídili povinné dodávky pro válečné zásobování. Jenže zapomenutou máselnici měli v každé chalupě. Jen museli dávat pozor, aby je neprozradilo typické dusání. Nacisté jmenovali pro kontrolu zákazu horlivé zemědělské referenty a tresty byly pro Němce kruté.

Už kdysi dávno si hospodáři všimli, jak mléko vypité teplem se v bachoru srazí a vytvoří kouli tuhé tvarohovité hmoty. Proto měli v každé chalupě pětilitrový kameňák s telecím žaludkem ponořeným do roztoku syřidla. Tím uchovávali svou vlastní živou kulturu s trávicím enzymem zajišťujícím správné sražení mléka. Friedrich Kneifel tvrdil, že proces sražení na horách proběhl jinak než v údolí, proto prý sýry od Maršova dolů nebyly tak dobré jako ty z Velké a Malé Úpy. Prodává je pod názvem Koppenkäse, tedy sýr ze Sněžky. Na začátku výroby do desetilitrového kameninového hrnce odstředěného mléka ohřátého na pětadvacet stupňů přidali jen dvě polévkové lžice syřidla. Hospodář mu česky říkal kyselina a německy v dialektu Laub. Za tři hodiny vznikla hustá kaše oddělená od syrovátky. Část syřidla vrátili do hrnce se žaludkem, zbytek syrovátky dostal dobytek, pro který byla i přírodním lékem. Hustou sladkou hmotu hospodyně a děti namáčaly do kameninových kalíšků a po hodině každý zvlášť posolili. Pak se kalíšek otočil a sůl prostoupila vznikajícím sýrem nahoru. Další tři hodiny ležely již z formiček vyklopené sýry na šikmém prkně, aby otekla zbylá syrovátka. Tato sýrová prkna často opatřená letopočtem zůstala v mnohých chalupách dodnes a lidé je používají při oddělení listů kouléním natrhaných borůvek. Sýry se rovnaly na dlouhá prkna, aby dva až tři dny často i venku pod přesahem střechy zrály a vyschly. Nakonec se každý kousek obarvil v roztoku s paprikou na červenou. Každou sobotu nosili na krosně máslo

a sýry na trh nebo k překupníkům. Ve Velké Úpě a v Peci jich bylo více než deset. Oni často sýry ještě dobarvili a balili po šedesáti do nízkých dřevěných bedýnek. Kneifelovi dodávali máslo a sýry pětadvacet let Adalbertu Sagasserovi do dnešní chalupy Rustonka. Hřeбенové boudy ani pensiony sýry neodebíraly, všechny měly hospodářství s vlastní výrobou. Produkce másla a sýrů plně zaměstnala celou rodinu, a proto v roce 1926 více než polovina hospodářů z kraje pod Sněžkou vstoupila do akciové společnosti Mlékárna Trutnov založené zemědělci z padesáti vesnic. Za každou krávu přihlášenou do mlékárny zaplatil akcionář tři tisíce korun. Otec Franz Kneifel na začátku přihlásil produkci od dvou krav. Nákladní auta denně odvážela z údolí Úpy pět tisíc litrů vychlazeného horského mléka. Akcionáři dostávali za jeden litr při tučnosti okolo čtyř procent téměř čtyři koruny. To bylo výhodné, dnešní výkupní cena mléka je při mnohonásobně nižší hodnotě korun jen osm Kč. Dobrý výdělek se brzy projevil na opravených chalupách, nových službách pro turisty i vzdělání místních dětí.

Sýry (jinde) zachránily hospodáře

Na horolezecké expedici do vysokých hor se kvůli monotónní stravě diskuze často stočí k tématu, co si po návratu domů dáme dobrého k jídlu. Někdo překvapí po měsíci s rýžovým dál-bathem chuť na rýžový nákyp s meruňkami zapečený s přelitým šlehaným bílkem. Častěji se virtuálně servíruje speciálně upravený kus masa. Dáňa více než o jídle snil o správně chlazeném pozdním sběru z jeho oblíbeného pálavského vinařství. Já osobně mívám chuť na sladké kynuté buchtíčky se šodó. Ovšem naši francouzští přátelé Marco a Nikolas během dvou společných výprav na sucho pomlaskávali při vzpomínce na konkrétní druhý sýrů od jejich známého výrobce pana XY. Přiznali, že sýry jsou jednou z věcí, pro kterou by nedokázali opustit rodný kraj. Na rozdíl od většiny z nás si po návratu opravdu hned splnili chuťové tužby a podali o tom patřičnou zprávu. Není divu, že jsme ten zázrak chtěli ochutnat. Při návštěvách v jejich kraji pod Mont Blankem jsou místní sýry důležitým tématem. Nicolas je stavební inženýr, přesto nám zasvěceně vysvětlil, jak sýry zachránily zdejší chov dobytka, a tím zajistily péči o krajinu. Ve Francii mají zákon, že lokální značkové sýry mohou vyrábět pouze z místního mléka. Tím mají domácí zemědělci zajištěný stabilní odběr, a ještě k tomu za vyšší než běžnou cenu. Ale základ úspěchu jsou ty neodolatelně skvělé sýry. U nás kdysi slavné horské sýry Koppenkäse nedostaly šanci přispět k záchraně hospodaření. Friedrich Kneifel si i po padesáti letech pamatoval okamžik, kdy v roce 1946 vyhazoval kameninový hrnec s posledním již na troud vyschlým telecím žaludkem.

Na jaře 1946 dostali noví osadníci Velké Úpy od Místní správní komise dekrety na domy a louky. Josef Sedlák v podřepu přidělový list na chalupu na Hoferových boudách hezky rozvinul. Vzadu uprostřed jsou novomanželé František a Marie Sedlákovi a vlevo od nich František a Aloisie Matuščíkovi. Vpravo stojí s klobouky na hlavě manželé Říhovi, kteří přebrali Hotel Seitz a netušili, že brzy místo privatizace bude z jejich nového domova zotavovna revolučních odborů Kolektiv. Dnes zničený dům, před kterým se tehdy nadšeně vyfotili, čeká na demolici. Další určené postavy jsou Bartošek, Drobný, Franěk, Havelka, Jindra, Liška, Nohejlovi, Souček, Svoboda, Šimek a Vítová, šest lidí již pamětníci nepoznali.

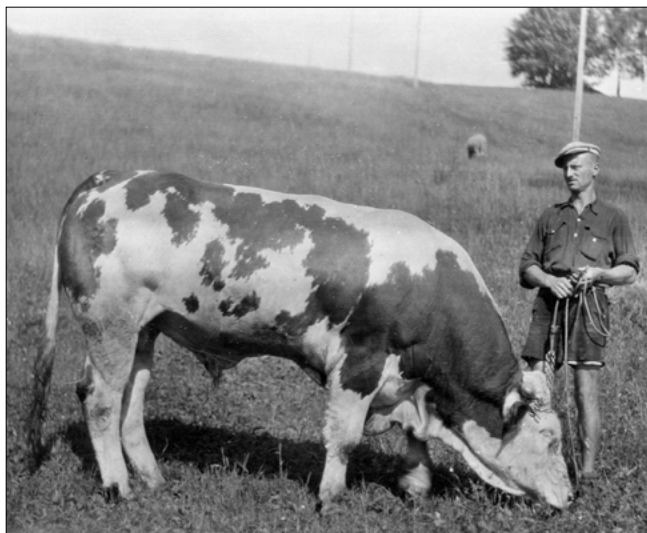
Muzikanti František a Miloš Sedlákovi ve valašském kroji.

Hospodáři z Valašska

Vyhnaní starousedlíků je jen část sedmdesát let starého příběhu o konci tradičního hospodaření v Peci pod Sněžkou. Uvolněná stavení a louky se šfavnatou travou přilákaly desítky českých rodin připravených převzít horské farmy a pensiony. Početná skupina pracovníků lidí přijela do Velké Úpy z Velkých Karlovic na Valašsku. Vybrali si chalupy na Výsluní a Hoferových boudách, do kterých před válkou jezdili často na letní i lyžařské pobyty skauti z Prahy. Když se pro Čechy v říjnu 1938 uzavřely Sudety, skauti našli atraktivní prostředí na Valašsku u hranic se Slovenským státem. Tady se seznámili s muzikantem Františkem Sedlákem a vyprávěli mu o chalupách s dobytčím v kraji pod Sněžkou. Proto v září 1945 bratři Josef, Miloš a František Sedlákovi vyslyšeli výzvu k osídlení pohraničí a rozhodli se přesídlit do Krkonoš. Ještě přesvědčili další příbuzné z rodiny Minarčíků, Drozdů a Šveců i kamarády Matuščíkovy a Ondříškovy. Do Velké Úpy z Valašska přišlo více než třicet mladých lidí i s dětmi. Místní správní komise jim předala do národní správy chalupy a pensiony, většinou ještě obsazené původními majiteli. Miloš Sedlák s manželkou Marií přišli do pensionu Hoferova bouda, kde ještě hospodařila rodina Huberta Mohorna. S domem převzali i tři hektary vysoko položených luk s krásným výhledem do kraje. Protože jim rozhled připomínal hraniční Portáš u nich v Karlovicích, přejmenovali Hoferovu na Portášovu boudu. Nejmladší bratr Josef Sedlák si vybral jen kousek níž chalupu nosiče na Sněžku Johanna Hofera. Později dům i louku vyměnil s početnou rodinou Anežky a Karla Drozdových za stejně prostornou chalupu nejvýše na Hoferových boudách. František Sedlák získal dvě chalupy na Zadním Výsluní. Nejprve tu hospodařil s maminkou a německou rodinou Albiny Mitzinger. Předposlední den roku 1945 za ním přijela z rodných Karlovic snoubenka Marie a 27. dubna 1946 se ve velkoúpském kostele konala první poválečná česká svatba. Ženicha a nevěstu ve valašském kroji oddal místní německý farář Josef Kubek, ovšem původem ze severní Moravy. František za války pracoval ve sklářské huti Karolínka, ale protože pocházel ze selského, věděl hodně o chovu dobytka. V chlévě drželi tři krávy a dvě jalovice. Sklízeli seno z několika hektarů a obnovili i bramborové

políčko. Protože měli více než jeden hektar půdy, stali se samozásobiteli bez nároku na potravinové listky. Zůstaly jim jen poukázky na mýdlo a tabák. Situace se zhoršila po únoru 1948, kdy byly zavedené povinné dávky mléka bez ohledu na konkrétní podmínky a stav dobytka. Dnes třiačtyřicetiletá Marie Sedláková 26. dubna 2011 vzpomínala: „Od tří krav jsme měli denně kolem pětačtyřiceti litrů mléka, které manžel svážel pro trutnovskou mlékárnu do centra Velké Úpy. Z rampy u Hotelu Seitz, který se potom jmenoval Hotel Říha a po komunistickém převratu zotavovna Kolektiv, je odvážel nákladák do stejné mlékárny jako před válkou.“ Ta již nebyla družstevní, ale státní. Jednou v létě 1972 zůstaly na rampě konve plné. Tím nejen Sedlákům z mlékárny vzkázali, že už o jejich horské mléko nemají zájem. I to vedlo k pozdějšímu rozhodnutí hospodářství prodat a odstěhovat se do Svobody nad Úpou. Místo rodinné farmy na Zadním Výsluní zůstala jen podniková rekreační chalupa Silnička. Mnohem hůře dopadl starší bratr Miloš Sedlák. Národní správci očekávali privatizaci jím svěřených horských bud a pensionů, místo toho přišlo rozčarování po komunistickém převratu. Z podnikatelů se stali buď zaměstnanci podnikových zotavoven, nebo jako Miloš z Portášovy boudy raději odešli. I Josef Sedlák v nových podmínkách nehospodařil a vrátil se na Moravu, stejně jako početná rodina Drozdova. Takový postup zásadně ovlivnil další vývoj místní komunity a přispěl k omezení dosídlení nejen Pece pod Sněžkou.

František Matuščík z Velkých Karlovic se s manželkou Aloisií usadili také na Zadním Výsluní. Roku 1946 získali hned dvě chalupy hospodáře Wenzela Buchbergera. V horní chovali býky, ale to nedopadlo úplně dobře. Jednou se velký plemenný býk zvaný Sakal utřhl a řádl jako zběsilý. Dokonce i hospodář František před ním musel vylézt na strom. Situaci vyřešil až přivolaný finanční strážník a samopalem rozzuřené zvíře zastřelil. Možná právě proto má chalupa dodnes ve štítu zavěšenou rohatou kravskou lebku. Nejen Matuščíkovi pak připouštěli krávy u hospodáře Umlaufa na protější stráni Velké Úpy. Na čtyřech hektarech mohl František Matuščík chovat čtyři krávy. Po roce 1948 nesměli vlastnit dvě chalupy, tak horní prodali i s pozemkem chalupářům z Hradce Králové. František si přibral vedle hospodářství ještě další dvě zaměstnání. Jako vyučený písmomaliř a lakýrník jezdil za profesí do papírny v Dolním Maršově, a navíc čtyřikrát v týdnu hrál s kapelou v zotavovnách Velké Úpy i v boudách vysoko nad Pecí. František tahal harmoniku, kapelník František Sedlák hrál na altsaxofon, Jiří Minarčík na bici a trubku a jediný nemoravský člen, poslední nosič na Sněžku Helmut Hofer foukal klarinet a tenorsaxofon. Dnes z početné valašské skupiny ve Velké Úpě trvale žijí už jen dva poslední obyvatelé. Důchodci Vojtěch Ondříšek i František Matuščík junior

František Matušík s býkem Sakalem.

Také býk skotského plemene pomáhá Jiřímu Šimůnkovi udržovat krajinu.

rádi vzpomínají na pospolitou komunitu moravských rodin. Je škoda, že nadšení hospodáři nedostali dlouhodobě udržitelnou možnost zapustit hluboké kořeny. Františkoví unavení rodiče v sedmdesátých letech prodali pozemky i s chalupou rodině Šimralů. Petr Šimral je dnes spolu s farmáři Mlejnkovými z Růžohorek a Jiřím Šimůnkem ze Sagasserových bud jediným chovatelem dobytka v Peci pod Sněžkou. Patří mu kávově zbarvené krávy, které uvidíte na pastvě nejen na loukách Zadního Výsluní.

Šimralovy zelené louky

Jaromír a Taťána Šimralovi se poznali na vrcholu Sněžky, přes tři roky spolu pracovali v České boudě. Paní byla úspěšnou vedoucí, a jistě by zůstali déle, kdyby se jim v srpnu 1973 neměl narodit první syn Petr. Nakonec se roku 1978 usadili ve Velké Úpě v chalupě hospodáře Matušíka. Podle tehdy platného zákona o ochraně zemědělské půdy povinně sklízeli seno, ale měli problém jej udat. Proto si brzy pořídili ovce. Po revoluci 1989 se sklizení horských luk úplně zastavilo. Stráně Velké Úpy se na podzim zbarvily do žluta od nastojato uschlé trávy. V létě 1992 se devatenáctiletý Petr Šimral registroval jako soukromý zemědělec a dnes hospodáři na sto hektarech luk. Na Pěnkavčím Vrchu, Malých Tippetovkách, Předním Výsluní a v Peci na Zahrádkách sklízí seno. Trávu ve Velké Úpě krávy spasou dvakrát za sezónu. Výsledkem jsou svěže zelené a nálety nezarostlé louky. Na začátku s tátou a bratrem zkoušeli chovat krávy na mléko, po několika letech problémů s úřady a odbytem přešli na masné plemeno. Dnes má Petr ve stavu třicet dospělých krav a v průměru patnáct telat. A také už šest let velkého plemenného býka, kterého pořídil pro přirozenou reprodukci za sto tisíc korun. Brzy musí přivést do stáda novou krev a bude rád, když býka prodá na jatka za čtvrtinu původní ceny. Ještě větší starostí hospodáře je obměna techniky. Relativně malý stroj pro sklizení sena na prudkém svahu stojí stejně jako největší traktor pro práci v nížině. Bez dotace zemědělského investičního fondu na každý opečovaný hektar louky by nejen Šimralovi nemohli nezbytnou techniku pořídit. Aby louky Velké Úpy byly opravdu dobře vypásané, chová Petr ještě pětadvacet koz, které se postarají o malé a okrajové pozemky i s nálety dřevin. Pastva krav je náročná na přehánění zvířat. Dostat stádo z jedné lokality na druhou vyžaduje plné nasazení se zásobou pamlsků v připravených kýblech pro vůdčí kusy. Přibývající zástavba na Výsluní a skupování pozemků developery zmenšuje pastviny a omezuje tradiční trasy dobytka během sezóny. Několik let již Petr vede rodinný pension a hospodáři už bez rodičů. Na Zadní Výsluní si přivedl nevěstu Petru z Temného Dolu. Její

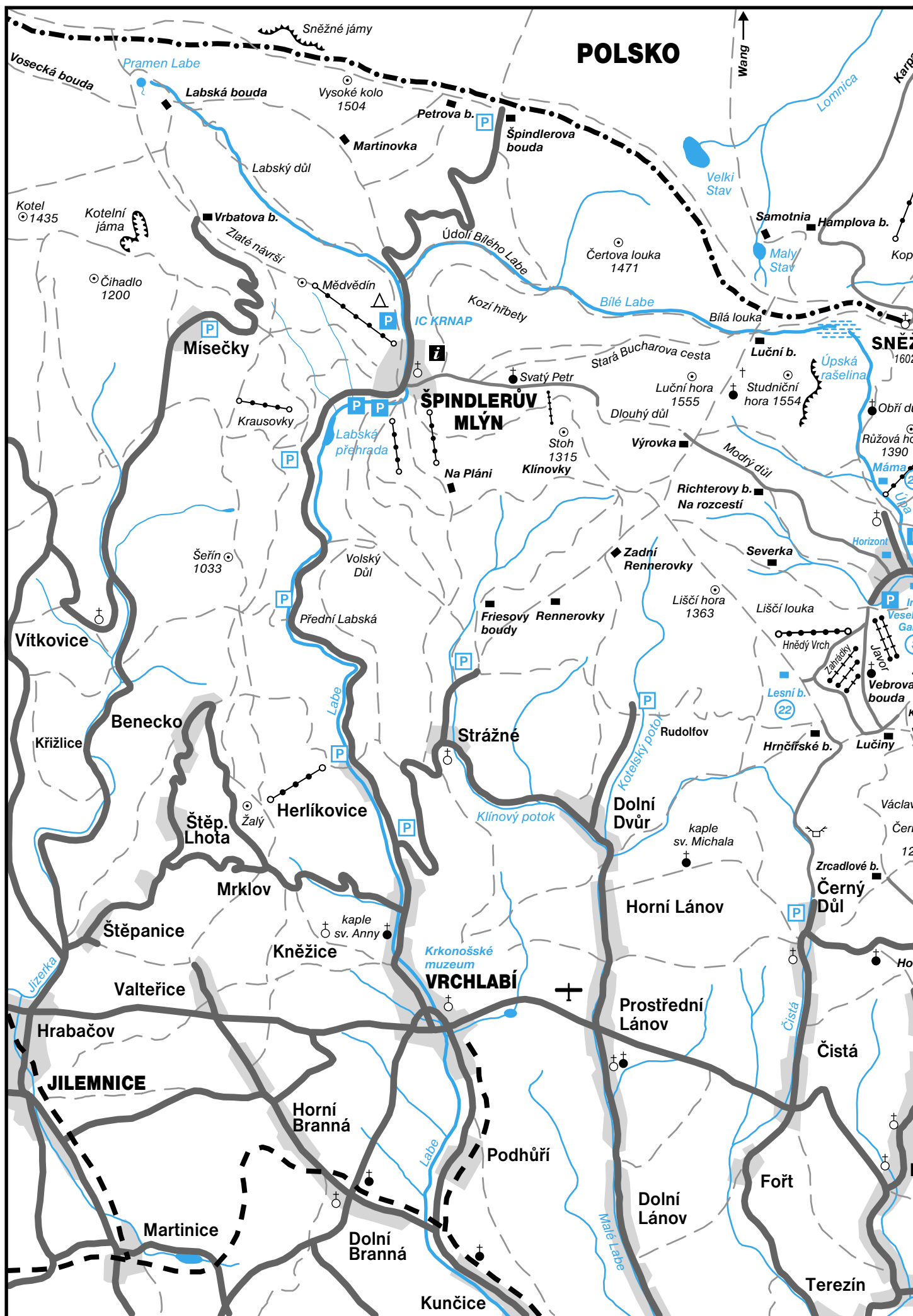
babička Theodora Kavanová rozená Ettrich pochází z Aichelburgbaude, tedy nejvýše položené chalupy na enklávě Nad Křížovatkou. V listopadu 1983 paní Kavanová vzpomínala: „Drželi jsme čtyři krávy a týdně jsme utloukli šestnáct kilogramů másla. Na celém dnes z větší části zalesněném Bantenbergu bylo dvacet krav.“ Ettrichové jsou starým krkonošským rodem původně z Lučín. Tam nad Peci Šimralovi také sklízeli dvouhektarovou louku. Možná právě ta kdysi živila Petřiny předky.

Chlupaté krávy

Jiří Šimůnek původem z Harrachova přišel na Sagasserovy boudy před dvaceti lety. V drsných podmínkách v nadmořské výšce přes tisíc metrů chová padesát kusů skotského náhorního skotu. Část stáda koupil od Správy KRNP, když roku 2010 ukončila svůj experiment chovu odolných zvířat na Rýchorách. Chlupaté krávy s dlouhými rohy totiž i v Krkonoších vydrží celý rok bez ustájení. Stačí jim přístřešek a dostatek vody. Svěrázný farmář Šimůnek obhospodařuje přes sto hektarů luk v národním parku. Nebere si servítky, když mluví o zbytečném zájmu úředníků. Stejně mluví i ostatní hospodáři v Krkonoších, jen se nevyjadřují tak peprně. Hospodaření trvalých obyvatel hor je dnes tak vzácné, že by je měly obce i Správa KRNP chránit jako ohrožené druhy. I proti přebujelé administrativě.

Vůně kravského lejna

Od roku 1995 jezdíme vždy v září či v říjnu do Alp a hledáme místa, ze kterých mohli v 16. století do Krkonoš přijít dřevařští kolonisté. Prohlédli jsme desítky údolí a všechna mají v tomto období společnou vlastnost, právě probíhající intenzivní podzimní kejdování kravskou mrvou. Přesto si nedovedeme představit, že by si někdo přišel v Zillertalu, Pustertalu nebo v Solné komoře na obec stěžovat, že mu rekreaci kazí zemědělský smrad. Starosta či tajemník, oba nejspíš také z farmářského rodu, by s ním slušně „vyrazili dveře“. Proto společně s našimi vzácnými hospodáři z Krkonoš považujeme podobné stížnosti za nehoráznou drzost. Dobytek na hory patří a bez hospodaření krajina zpustne, jak vidíme i na několika místech v Peci a ve Velké Úpě. Připomeňme si, naši předci po staletí denně usínali s vůní krav a koňů v nose. Jestli vám kravské lejno vadí, zůstaňte na betonu ve městě, ten se totiž nemusí hnojit.

VÝCHODNÍ KRKONOŠE OST RIESENGBERGE

2017

22
LESNÍ doporučená služba – strana
Empfehlenswerte Dienstleistung/Seite

veřejná silnice
Öffentliche Straße

místní a lesní silnice
Orts- und Waldstraßen

lesní cesty a chodníky
Waldwege und -steige

lanová dráha
Seilbahn

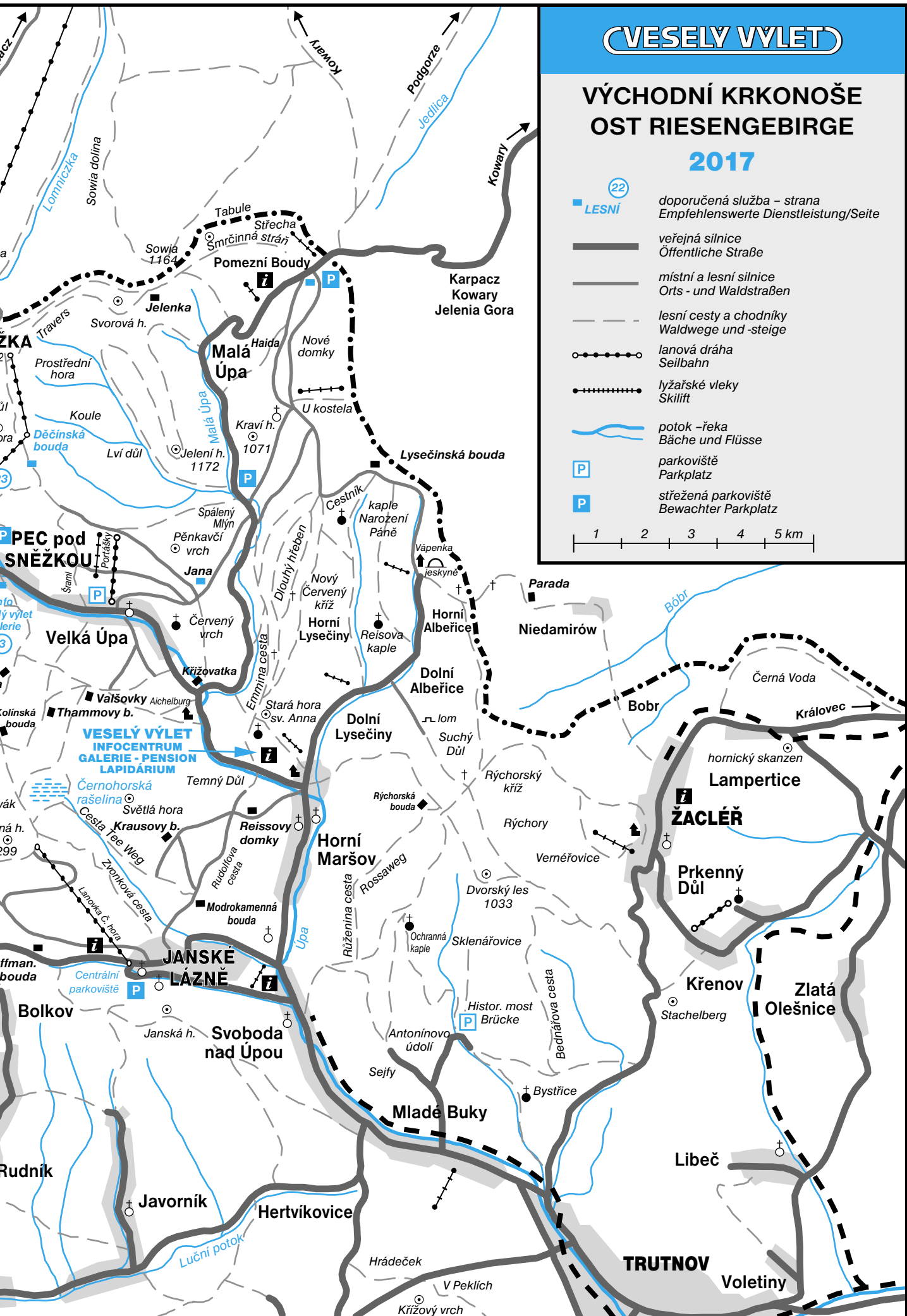
lyžařské vleky
Skilift

potok – řeka
Bäche und Flüsse

parkoviště
Parkplatz

střežená parkoviště
Bewachter Parkplatz

1 2 3 4 5 km

Mezi nejméně člověkem pozměněné lokality patří v Krkonoších Úpské rašeliníště, jak ukazuje fotografie Wenzela Pfohla z dvacátých let. Je hnízdištěm slavíka modráčka tundrového a důvody poklesu jeho populace hledáme jinde.

Jsme velmi úspěšní. V tak krátkém časovém úseku nejúspěšnější v dějinách Země. Můžeme na sebe být hrdí, co jsme dokázali, my Homo sapiens, člověk moudrý. A teď jsme dokonce změnili zdánlivě neuchopitelné klima celé planety. Zpochybňovači našich globálních úspěchů pod tíhou důkazů už připustili, že se otepluje. Ti nejzatvrzelejší potřebují ještě více extrémních výkyvů počasí a další měření, aby přiznali, že jsme to opravdu svedli my sami. Ne větší aktivita Slunce, klimatická perioda či výbuch sopky na Islandu. Jiný pohled na úspěchy lidského konání mají naši soupeřníci, naši živočišní a rostlinní sousedé. Kdyby uměli mluvit, asi by nám vytkli, jak jsme na podstatné části Země společný domov přizpůsobili sobecky pro sebe, téměř vždy na jejich úkor. Dokonce tak zdatné rody jako medvědi, lvi, tygři, sloni, nosorožci, které nás po tisíciletí honili, a někdy dokonce sežraly nebo rozdupalý, jsme zahnali do posledních koutů jejich domova a běda jim, když z rezervace vystrčí nos nebo roh. Jednou jsme s přáteli zažili uměle založený požár pralesa na okraji pohoří Marojej na východě Madagaskaru. Před plameny se plazili hadi, „utíkali“ chameleoni, vrískali ptáci, hmyz jsme ani neviděli, zato k smrti vyděšené nám trochu podobné lemury. Pohoršovali jsme se, jak ti domorodci vypalují původní přírodu, aby založili políčka a po čase je vyčerpáná ponechali ladem zarostlá jedním druhem trávy a palmy. Při cestě domů jsme z letadla nad Evropou koukali na krásně obdělané lány kukuřice, jasně ohraničené smrkové lesy a při mezipřistání v Nizozemsku neviděli nevyužitý jediný metr půdy. Ano, na mnoha místech světa ještě lidé zabírají původní přírodu, ale my u nás máme několik set let hotovo. Ponechali jsme jen malé ostrůvky se zachovanými přirozenými procesy. Několik jich máme i v Krkonošském národním parku (KRNAP).

Návrat velkých šelem

Dřevařskou kolonizaci na české straně Krkonoš nepřežily velké šelmy, tedy medvěd, vlk a rys. Medvědi se udrželi nejdéle v Sedmidolí, kde vznikly luční enklávy kolem Petrovky, Špindlerovky a Jeleních bud až v 18. století. Posledního medvěda tady zabili před 290 lety. Vydry se udržely déle, ve výkazech úlovků z východních Krkonoš najdeme v letech 1842 až 1885 jen tři kusy a potom už žádné. Přitom odměna za ulovení „škodné“ vydry byla roku 1842 vysoká, celé dvě zlaté. A právě vydry se do Krkonoš vrátily z původních predátorů jako první.

Rozšíření v Čechách v posledních desetiletích přinesla čistější voda v řekách a větší tolerance k vydrímu lovu ryb s náhradou škod poškozeným hospodářům. I tak je těžké rybáře přesvědčit o společenském přínosu dravce v jejich revíru. Při vypouštění pracně odchovaných ryb do přírody vědí, že část uloví šelmy, a nikoliv rybáři. Na území KRNAP jsou dnes desítky vyder. Přítomnost rysa na pomezí Jizerských hor a Krkonoš, v okolí Horního Maršova, Pomezních Bud, Karpacze, na Rýchořích nebo třeba na Kozích hřbetech v posledním desetiletí signalizovaly stopy, trus a zbytky kořisti. Samci si hájí velký revír, proto může jít třeba jen o tři jedince. Ochránáři mají přes dvě stovky záznamů, dokonce jedno pozorování matky s kotětem. Zásadním pomocníkem při sbírání důkazů jsou fotopasti. V březnu 2013 se konečně podařilo opakovaně vyfotografovat správce parku dospělého rysa u Harrachova. Vlci se k nám rozšířili z nížin východního Německa. Na Broumovsku jsou celoročně již několik let. Letos v březnu Artur Palucki zachytil ve fotopasti vlka na polské straně Krkonoš. Vloni prokazatelně strhlí a ožrali telata u Erlebachovy boudy. Musíme se s velkými šelmami opět naučit žít. Slováci s medvědy v Tatrách by mohli vyprávět. Kořist, tedy jelení, srnčí a černá zvěř, je v prostředí se šelmami v lepší kondici. O nutnosti udržovat stavy zvěře na přijatelné míře jsme psali v minulém vydání. Cítíme i morální povinnost vrátit alespoň v národním parku původním druhům jejich domov. Ochránáři jsou připraveni kompenzovat případné škody na hospodářských zvířatech.

Klíštata na Richterových boudách

První zóny českých národních parků mají podle nové právní úpravy od 1. června letošního roku statut bezzásahové, tedy přísné přírodní zóny. V Krkonoších je na ploše 6984 hektarů. V posledních dvou desetiletích se správce nejceněnější území daří chránit před novými zásahy. Co ale nedokážou, je omezit dopad změny klimatu. Na rozšiřování nebo ubývání jednotlivých druhů rostlin je oteplování těžko pozorovatelné, protože probíhá pomalu. Rychleji jistě dochází ke změně u motýlů a dalšího hmyzu. Na této úrovni výzkum začal teprve nedávno a chybí starší data pro porovnání. I bez toho obyvatelé Krkonoš většinou sami na sobě nebo domácích zvířatech poznali nárůst dřívě ve vyšších polohách vzácných klíšťat. Biolog a vedoucí odboru ochrany přírody Správy KRNAP Jan Materna se zabýval dynamikou rozšíření klíšťat v terénu. Také zjistil, že se od osmdesátých let minulého století až o 400 výškových metrů

Zatím nevíme, proč vzácný čáp černý, který do Krkonoš přilétá ze zimoviště v jižní Africe, letos obsadil jen dvě z deseti dříve využívaných hnízd. Toto v Suchém Dole vyfotil Josef Kalenský před dvěma lety.

posunula do hor hranice, po kterou se klíště může proměnit v nebezpečného dospělého parazita. V chladném prostředí se do vyšších poloh zavlečené larvy nestihnou proměnit v nymfy a dospělé. Při deseti stupních proces trvá půl roku, při dvaceti jen dva měsíce. Před třiceti lety klíšťata dokončila vývojový cyklus i s rozmnožením na výškové úrovni kostela ve Velké Úpě a dnes až na Richterových boudách. Zatím zjištěná limitní výška s úplným vývojem je kolem 1300 metrů, tedy u Výrovky. Zároveň s prodlouženou teplou sezónou mají klíšťata větší šanci nalézt hostitele. Tím se zvyšuje možnost infekce bakteriemi boreliózy směrem od zdroje nákazy k „obdarovanému“ hostiteli včetně člověka.

Ptáci hlásí klimatickou změnu

Nápadné ovlivnění klimatem vědci pozorují u ptáků, a bohužel i u našich nejvzácnějších druhů. Při letošním setkání 3. května Jiří Flousek ve své kanceláři na Správě KRNAP srozumitelně vysvětlil hlavní aspekty změny klimatu na několika známých druzích ptáků Krkonošského národního parku. Přední český ornitolog se mohl opřít o dlouholetou a podrobnou databázi pozorování všech hnízdicích krkonošských ptačích druhů, zpracovanou společně s polskou kolegyní Boženou Gramsz. Teplota se nezvyšuje rovnoměrně v celém průběhu roku, ale zažíváme především rychlý nástup jara s často velmi teplým květnem. Za posledních padesát let se v hnízdním období sledovaných ptáků od dubna do července zvýšila teplota o tři a půl stupně. Při teplotním gradientu 0,6 °C na 100 metrů línouška horská sice stále hnízdí v alpském pásmu na Luční hoře ve výšce 1500 metrů nad mořem, ale teplotně je o 600 metrů níže v osadě Zahrádky v Peci. S oteplováním ptáci mění chování. Sýkory jsou u nás celoročně a je pro ně výhodou, že začnou hnízdit dříve, čímž získávají nejlepší místa a delší období bohaté na hmyzí potravu. Velmi hojná pěnice červenohlavá se již neobtěžuje odlétat kvůli hnízdění do Středomoří, když našla stejné podmínky na Jižní Moravě. Domů do Krkonoš se vrací dříve a stihá plnou nabídku potravy a někdy i opakovaně vyvedení mláďat. Takovým druhům oteplení prospívá. Jiné přezimující až ve střední a jižní Africe táhnou ve stejném období jako dříve a po návratu zahnízdí, když už je vrchol hmyzího cyklu pryč. Proto má třeba budníček lesní s oteplením už teď velký problém. Na klimatickou změnu jsou nejcitlivější hory a arktické oblasti. Ptačí druhy zvyklé na drsné podmínky hnízdí vysoko v horách a v Krkonoších už se nemají kam posunout. A nemusí jít jen o vrcholky hor. Krásný kos horský, tedy černý pták s výraznou bílou

náprsenkou, hnízdí jen po horní hranici lesa ve výšce kolem 1300 metrů nad mořem. Jak se otepluje, posunul se jeho nejnižší výskyt nad výšku 800 metrů. Tím se o stovky metrů zúžil biotop, ve kterém může dlouhodobě prosperovat. Jiří Flousek k tomu uvedl zajímavou zkušenost. Když před dvaceti lety jel brzy ráno autem od Hofmannovy boudy na Černou horu, viděl po celé trase kosy horské sbírat žízaly na silnici. Dnes prvního vidí až o tři stovky metrů výše u Zinneckerových bud. Dva vzácné druhy už nemají kam ustupovat. Ornitologové před dvaceti lety evidovali stovky párů línoušky horské. Dnes na vrcholu Sněžky, Luční hory, ve Sněžných jámách a v Úpské jámě hnízdí sotva čtyřicet párů. V Česku se už nejspíš jinde nevyskytují a jejich úbytek nemá jiné vysvětlení než oteplování. Pouze na vrcholu Sněžky a ve Sněžných jámách hnízdí pěvuška podhorní. Dlouho se držel počet párů na dvaceti a nyní klesl na patnáct. Trojici nejvzácnějších ptáků doplňuje největší krasavec mezi pěvci slavik modráček tundrový. Má červenou pruhovanou náprsenku s doplňující tyrkysově modrou barvou. Hnízdí na Labské louce a Pančavském rašeliništi, ve východních Krkonoších na několika místech Bílé louky, třeba na Úpském rašeliništi. Tady se v posledních letech setkává s nečekáným sousedem. Hnízdí tu pro mnohé turisty překvapivě i kachna divoká. Jenže u slavíka během posledního čtvrtstoletí ubylo 35% populace, nyní ornitologové evidují maximálně 19 párů. Protože nehnízdí jako již zmíněné ubývající druhy na nejvyšších místech hor, připouští Jiří Flousek, že úbytek modráčků nemusí souviset jen s klimatickou změnou. Drobný pták odlétá na zimu pět a půl tisíc kilometrů do nížin severní Indie. Kroužkováním je prokázáno, že se k nám vrací starší ptáci a mladí nedoplňují postupně ubývající populaci. Problémem může být i příbuzenská vazba v tak malé komunitě nebo křížení se středoevropským nížinným druhem slavíka, který má jen bílou náprsenku. Ten s oteplováním postupuje do vyšších poloh, už byl zaznamenán nedaleko Jelení Góry. Lokální ochrana tří vzácných ohrožených druhů problém nevyřeší. Ochránáři jen apelují, aby se na Slezském domě, Luční, Labské a Vrbatově boudě vzdali chovu koček, které mohou na zemi hnízdící ptáky ulovit. V tak křehkém stavu populace bolí ztráta každého jedince. Hlavním faktorem je ale klimatická změna s možnými problémy během zimování mimo Krkonoše. Slavik modráček zdobí titulní strany ornitologických knih z Krkonoš, a nejen Jiří Flousek má obavy, že z přírody s dalšími druhy krkonošské tundry zmizí úplně. I o tom je globální změna klimatu způsobená téměř jistě „úspěšným“ druhem Homo sapiens.

Horské seno svázeli hospodáři z Pece a Velké Úpy kolem „hotelu“ Výrovka na saních opatřených kolečky, jak je roku 1934 zachytil fotograf Wenzel Pfohl ze Špindlerova Mlýna.

Chov dobytka zásadně ovlivnil podobu nejvyšších míst Krkonoš, tedy alpského pásma. Kolonisté z Alp sem v šestnáctém století přišli se zkušeností využívat pro chov dobytka i vrcholky hor. Ve starém domově horská seniště nazývají almy. Dodnes se jmenují podle rodin, které je využívaly. V Krkonoších je to podobné, jen místo Richterův alm se už tehdy vžilo Richterovy boudy. Na každém almu totiž stála prostá horská chalupa s velkým chlévem, vysokou půdou pro uskladnění sena a jednou velkou obytnou světnicí. Protože Krkonoše i na nejvyšších místech s výjimkou vrcholu Sněžky byly původně zarostlé porosty kleče s příměsí zakrsklých smrků a jeřábů, museli první hospodáři nejprve vykloučit porost. Lesník a historik Theodor Lokvenc, který nejlépe znal vývoj krkonošských lesů a především kosodřeviny, spočítal, že na hřebenech hor při jejich osidlování zmizela kleč z více než tisíce hektarů půdy. A nezůstalo jen u vysekání porostu. Většina odlesněných pozemků byla pracně urovnaná a zbavená volných kamenů. Bílá louka v širokém okolí Luční boudy je dodnes na mnoha místech rovná jako stůl. Při vyhloubení sondy se objeví různě hluboko překrytý původní humusový horizont. Až v metrové hloubce jsme našli zbytky zakonzervovaného dřeva osekaneho sekerou před čtyřmi sty lety. Nejstarší fotografie krkonošských hřebenů odhalují, jak byly holé. V širokém okolí pramene Labe na Labské louce nebyla vůbec kosodřevina. Bez porostu byl i Kotel a Lysá hora nad Rokytnicí. Na zmíněné Bílé louce zůstal původní reliéf a kleč ostrůvkovitě na Úpském rašeliništi nebo suťových výchozech. Ostatní plochy mezi rašeliništěm na východní straně a Stříbrným hřebenem na západě po staletí sekaly kosy a spásal dobytek. Také na dnes již zcela zarostlém jižním úbočí Sněžky byla rozsáhlá seniště. Horské seno tu sklízeli podle výpovědi Friedricha Kneifela ještě ve třicátých letech. V suchém roce 1934 odtud koupil metrův horského sena za padesát korun. Franz Hintner z Pěnkavčího Vrchu mu ho donesl až do chalupy na Janových boudách.

Nejstarší zmínka o hospodaření na Bílé louce je v urbáři vrchlabského panství. Roku 1676 zaplatil roční poplatek osm zlatých za pronájem Christof Kraus z horního dílu Vrchlabí. Dalších třídva-
 cacet zlatých musel hospodář majitelům panství Morzinům ještě

přidat za chov dvanácti krav a dvaceti koz. K vrchlabskému panství Morzinů patřila i Luční bouda. Do katastru Pece pod Sněžkou byla přeřazena spolu s Výrovkou až po druhé světové válce. Na císařské půdě východních Krkonoš ani v pozdějším panství Maršov stavby v alpském pásmu kvůli hospodaření nevznikly. Obří boudu roku 1847 postavil Stefan Mitlöchner už kvůli turistům směřujícím na Sněžku. Podle kupní smlouvy z roku 1707 získal Christoph Erben „vrchnostenskou boudu na Bílé louce se všemi loukami a pastvinami, se všemi právy, které tu vrchnost odedávna užívala, od hraběte Wenzela Morzina za 30 kop rýnských“. Erben z horského dílu panství Vrchlabí se tím stal prvním soukromým majitelem Luční boudy a mohl bez omezení vrchnosti sklízet seno a chovat dobytek. Po Erbenovi boudu drželi zástupci dalších významných boudařských rodů z oblasti Špindlerova Mlýna Bradler, Renner, Hollmann a Häring. V březnu 1886 sem přišli již nikoliv kvůli hospodaření, ale jako hoteliéři Bönschové z Velké Úpy. Koupili i nedalekou Rennerovu boudu u Kozích hřbetů a Scharfovou boudu na úbočí Stříbrného hřebene. Tehdy k Rennerově boudě patřilo 230 hektarů a k Luční dalších 530 hektarů většinou jiným hospodářům pronajatých senišť a pastvin. Bönschové sami drželi celoročně až dvacet kusů dobytka na Luční, na vzdálenější Scharfově boudě měli kromě pekárny v chlévě i deset dojníc a chovného býka. V roce 1935 si kus zdejšího seniště pronajal hospodář Mitlöchner z Velké Úpy. Připravil si na Stříbrném hřebeni deset hromad sena, jenže krávy ze Scharfovy boudy mu je rozházely. Když je chtěl odehnat, napadl ho býk. Tak se i ostatní sekáči poučili, že krávy chodí po svých cestíčkách a před ničím neuhnou.

Seno z nejvyšších míst hospodáři potřebovali především v letech postižených suchem. Friedrich Kneifel vzpomínal při našem sezení 11. září 1999 na těžký rok 1934. Na loukách Velké Úpy nenarostla otava a ani jemu seno nestačilo na celou zimu. Hospodáři museli prodat krávy nebo sehnat krmivo mimo své pozemky. Jak stoupala jeho cena, padala cena dobytka. Friedrich měl jen několik dní do svatby, přesto se musel vydat na Stříbrný hřeben. S sebou nesl na krosně kromě kosy ještě deku, vaříč a zásoby jídla na týden. Spojil se s hospodářem od kapličky na Předním Výsluní Adal-

Turisté se vyfotili na Bílé louce se sekáči kolem roku 1900.

Pastva skončila na Bílé louce u Luční boudy roku 1957.

bertem Bergerem, protože měl vazby na lidi z prastaré Scharfovy boudy. Získali spaní na půdě a většinou vařili venku na ohni, když přikládali uschlou kosodřevinu. Na Stříbrném hřebeni sklízeli horskou travu tvořenou především smilkou tuhou zvanou vlčan. Sekala se vždy po dvou letech, tedy i loňská stařina. Houževnatá drsná stébka nebylo lehké požnout, Friedrich k tomu dodal: „Adalbert byl bratrem první manželky mého otce, takže jsme byli jako příbuzní. Jenže on neuměl sekát, tak jsem musel za šest dní sám posekat dvacet metrů Wolfgrásu a on jen hrabal a snášel do kup. Dvacet loktů dalo deset metrů, tedy jednu kupu.“ Takový náklad nemohli svážet na saních, proto objednali šestimetrový žebříňák tažený párem koní. Pro seno přijel Josef Lamer z Dolních Alberic, děda dnes největšího hospodáře východních Krkonoš Ervína Schreibera. Seno na žebříňáku podložili plachtou, aby se nevytrásl ani snítka ze vzácného nákladu. Po svatbě s Ludmilou Fucknerovou 20. září 1934 se na Stříbrný hřeben i s Adalbertem vrátili a v říjnu odvezli ještě dvě fůry po deseti metrácích. Tím Kneifel zachránil jednu krávu ze svého chovu. Příští rok se situace opakovala a museli znovu na hřebeny, ale tentokrát si pronajali s dalšími sekáči z Velké Úpy turistickou ubytovnu v Luční boudě. Poslední pastvu krav z Luční boudy zachytil Theodor Lokvenc v létě 1957, když připravoval zalesňování hřebenů kosodřevinou. Probíhalo s přestávkami třicet let, proto část Bílé louky a Luční hory opět pokrývají porosty křeče.

Na seništích a pastvinách v nadmořské výšce nad 1200 metrů se nehospondařilo dlouhá desetiletí, což loukám s významnými druhy rostlin a živočichů neprospívalo. Enklávy zarůstají lesem, borůvkám a často i plevelnými druhy. Na některé lokality se s podporou Správy Krkonošského národního parku hospodaři vrátili. Dobrým příkladem jsou Klínové boudy, kde Zdeněk Janouch z boudy Aurora ve Velké Úpě osm let pásal až sto padesát ovcí. Teď třicet hektarů luk převzala nově založená farma Horský ranč Klínové boudy. Ladislav Varcl tu se ženou a nyní třemi dětmi trvale žije řadu let. Spojil se se sousedem Františkem Zálešákem a chovají dva koně, krávy, kozy a ovce převzaté od Zdeňka Janoucha. Zcela výjimeč-

ná je celoročně užívaná horská farma na Růžohorkách u Děčínské boudy. Radka a David Mlejnkovi tu hospodaří v drsných podmínkách nadmořské výšky 1280 metrů. To odpovídá v Tyrolsku výšce kolem 1800 metrů. Friedrich Kneifel na jaře 1988 vzpomínal, jak hospodaří z Velké Úpy v červnu 1917 vyhnali na jarní pastvu šedesát jalovic na Růžohorky. Jenže 29. června napadlo půl metru sněhu a oni museli vynášet na krosnách seno, aby dobytek schovaný v letních boudách nakrmili. Otec pamětníka Franz Kneifel sem tehdy na dvakrát vynesl z Janových bud metrů sena. Na takovém místě Mlejnkovi chovají krávy na mléko, jalovice a desítky ovcí. Letos drží šestnáct kusů hovězího dobytka včetně telat a přes sto sedmdesát ovcí včetně jehňat. I když část mladých kusů půjde po sezóně na jatka, pro zimní období potřebují nejméně 175 tun sena. Louky na Růžohorkách se sice vylepšují obnoveným hnojením, ale zdaleka nestačí. Kolem boudy pasou dojnice, mladý skot v Horní Malé Úpě na Žacléřských boudách a v Černé Vodě. Ovce jsou přes léto na obou stranách Velké Úpy a také na dříve zanedbávaných Velkých Tippeltových Boudách. Ty jsou spolu s dalšími skoro padesáti enklávami zařazené do úspěšného projektu Správy KRNP Life Corcontica. V letošním roce se zapojilo šestatřicet partnerů a zlepšení je již dobře viditelné. S přispěním projektu se opět hospodaří na vysoko položených enklávách, jako jsou Zadní Rennerovy boudy, v okolí Moravské boudy, na Černé Pasece nebo Liščí louce. Na Růžohorkách navíc dokázali tak jako v minulosti spojit horské hospodaření s dobrou službou pro turisty. Restaurace Děčínské boudy je vyhlášena (tj. VV 40/2013). Přitom zajištění provozu je nejen tady stále složitější. Celé Krkonoše se potýkají se zásadním nedostatkem pracovníků, což souvisí i s jejich vylidněním po druhé světové válce. Proto, když čekáte v některé restauraci déle na oběd, věřte, že majitel by rád přidal dalšího kuchaře a číšníka, ale nesežene ani pomocnou sílu. Vylidňování kraje pod Sněžkou začalo v létě 1945 a ještě neskončilo. Vývoj hospodaření na loukách i v nejvyšších polohách je s tímto problémem propojený. Ukazuje se, že odvážní hospodaři z řad horalů, zásadně přispívají k udržení a už i vylepšení prostředí našich hor. Proto zasluží maximální podporu i od hostů, kteří využijí jejich služby.

Vedle bratrů Josefa, Aloise a Bertholda stojí rodiče Emma a Johann Baier. Marii vpravo je dnes 94 let, ale její rodná chalupa čp. 4 už nestojí.

Hornické krávy

V okolí města Žacléře se po staletí pilně hospodařilo. Dříve samostatný Bobr, Černá Voda, Prkený Důl a Rýchory byly zemědělské obce s velkou výhodou. Drobní hospodáři nebo mladší synové nacházeli práci v hlubinných kamenouhelných dolech. Nejtěžší podmínky měli lidé z Rýchor s pozemky na svazích nejvýchodnější části Krkonoše a nejdále na šachtu. Nejpočetnějšími hospodáři na Rýchorách byli nejméně od počátku 17. století lidé z rodu Baier, dlouho psaného Bayer. Není divu, že si Vinzenz Baier vzal roku 1888 Annu Baierovou, stejně byli příbuzní s většinou sousedů. Společné předky neměly alespoň čtyři generace, dál už jejich pokrevný vztah pan farář při ohláškách nejspíš nezkoumal. Anna pocházela z usedlosti Rýchorský dvůr, podle kterého se jmenuje od letoška volně přístupný prales Dvorský les v I. zóně národního parku. Baierům kdysi patřily všechny tři domy, z kterých zbyly jen ruiny. Vinzenz Baier brzy přišel o otce a převzal ještě jako jiných hospodářství s chalupou čp. 4 v horní části osady Rýchory nedaleko státní hranice. S Annou vychovali jedenáct dětí, ale v chalupě zůstal jejich druhorozený syn Johann s ženou Emmou ze Suchého Dolu. Díky většímu hospodářství nemusel na rozdíl od bratrů a švagrů za dalším vydělkem na šachtu. Nejstarší Marie se provdala k sousedům Paslerům do čp. 11, Adelheid měla havíře Macha, Elisabeth si vzala Lahmera ze Suchého Dolu, Martha havíře Vinzenze Olbricha z čp. 16 a Rosa se nastěhovala s Ferdinandem Kuhnem vedle do dalšího domu Baierů čp. 15. Vinzenz a Anna dožili u Johanna v chalupě a nemohli tušit, že krutý osud vnučky Edeltraud přispěje k vyhlazení horské osady Rýchory, kterou jejich předci vytvořili a potomci zvelebili.

Po válce mohli na Rýchorách, v Bobru nebo Černé Vodě zůstat jen hospodáři, co zároveň pracovali v dolech. Výjimku získal třeba Franz Braun z chalupy u Rýchorského kříže, který sice nefáral, ale měl tři dospívající syny předurčené pro šachtu (též VV 42/2014). Odejít musel s rodinou i Johann Baier a chalupu čp. 4 v roce 1960 vojáci odstřílili jako nepotřebnou. Jeho sestry a švagři dál hospodařili, stejně jako dřív chovali dvě až tři krávy a z mléka doma vyráběli máslo pro prodej. Netěř Edeltraud Olbrich si vzala havíře Lothara Johna a získali chalupu, kterou vystěhovaní sousedé Kochovi v roce 1926 přestavěli na nejhezčí dům v osadě. Měli dvě hezké děti, manžel na šachtě vydělával tehdy neuvěřitelné dva tisíce korun, patřili po válce k vzácně zachované místní komunitě. To vše jim záviděl Němec Julius Kauer ze Šumperska, když po válce přišel do zdejších dolů. K Johnům na Rýchory chodil pro máslo, podmáslí a vajíčka, několikrát jim nezištně pomohl při su-

Martha Baier si vzala kováře a horníka Vinzenze Olbricha. V chalupě čp. 16 se na Rýchorách starala o tři krávy a čtyři děti. Na fotce z roku 1934 sedí vedle otce dcerka Edeltraud, později provdaná za Lothara Johna.

šení sena. Nikoho nenapadlo, že právě tento horník stojí za opakovanými krádežemi a přepadeními žen vyvolávajícími hlavně v odlehlých Rýchorách už dva roky strach. Horníci odmítali chodit na noční směny, aby ženy s dětmi nezůstávaly samotné doma. Jejich obavy se naplnily nejhorším způsobem. Případ nemá v kraji pod Sněžkou obdobu. Kauer při nákupu másla platil velkou bankovkou, aby viděl, kam Edeltraud chodí pro drobné nazpět. Také věděl, kdy má jeho kolega John večerní směny. Z úkrytu 12. října 1955 pozoroval, jak se Johnová s dětmi vrací od rodičů ze sousední chalupy, a počkal až usnou. Přes zamčené dveře se vloupal dovnitř, ale v místnosti s uloženými penězi ho Edeltraud přistihla a ve světle baterky poznala. Vyrasila mu sekeru z ruky, ale přemohl ji a po zápase zabil. Děti se probudily, tak sekerou utloukl i je a dům zapálil. Místo peněz ukradl jedny tepláky. Lothar John se vrátil ze šichty, když už byl dům v plamenech. I přes popálení vynešel své nejbližší ven. Jen díky tomu kriminalisté mohli prokázat trojnásobnou vraždu. Během deseti dnů Kauera usvědčili. Pod tíhou přímých důkazů, jako třeba krev malého Hanse a Margot na jeho kalhotách či nalezené tepláky, se nakonec přiznal a v květnu příštího roku skončil v pankrácké věznici na šibenici.

Tragédie na Rýchorách zásadně přispěla k rozhodnutí hospodářů zbavit se krav a odstěhovat se dolů do města. Využili hornickou konjunkturu Žacléře provázenou výstavbou bytů. Rodina Helfrieda Paslera si dům čp. 11 ponechala jako chalupu. Poprvé jsem právě od něho 22. října 1990 slyšel, proč horníci odešli z Rýchor: „To bylo po tom hrozném mordu.“ Podobně mluvili později i další pamětníci. I proto při návštěvě hřbitova v Žacléři často zajdou k výraznému náhrobku vpravo od vchodu s portréty Edeltraud, Hanse a Margot John. Ve stavení čp. 11 po Paslerových hospodáři rýchorský patriot Zdeněk Slováček. Kolem svého stavení pase pět krav a dole pod zaniklou chalupou Johnů dalších pět. Na léto mu je sem přiveze David Kašpárek z Hajnice a Zdeněk nás láká: „Přijďte se podívat, jak se těch sedm hektarů zlepšilo za čtyři roky, co jsou zvířata zpátky. Uvidíte louku posetou orchidejemi, jako za časů, kdy se tady pásly krávy místních horníků.“ Zbývá dodat, že osadou stoupá na rýchorský hřbet modře značená turistická cesta.

Městské muzeum Žacléř a Turistické informační centrum, Rýchorské nám. 10, Žacléř, PSČ 542 01, tel. 499 739 225, e-mail: muzeum@zacler.cz. Je otevřeno denně kromě pondělí od 9 do 16 hodin.
www.zacler.cz www.muzeum-zacler.cz

Před osmdesáti lety v červenci 1937 Jiřina z Prahy pobývala na Hoferových boudách v chalupě nosiče na Sněžku Johanna Hofera. Dům, na který o devět let později získal dekret Josef Sedlák, označila šipkou. Na zadní stranu pohlednice zaslané svým blízkým připsala: „Prosím Vás, zazpívejte v kostele nějakou pěknou píseň, aby se Pán Bůh smiloval a teplejší počasí daroval. Jinak je tu krásně.“ Pěkné počasí nejen při návštěvě dodnes krásného Výsluní a Hoferových bud snad vyjde i vám.

Lanovkou Portášky na Sněžku

Největší lyžařský resort v České republice zpestřuje nabídku také letním hostům. Lanovky v Janských Lázních, Peci a ve Velké Úpě vás vyvezou vysoko nad údolí a usnadní túry v atraktivním prostředí krkonošských hřebenů. Sedačkovou lanovku Portášky najdete u centrálního parkoviště ve Velké Úpě. Za deset minut projedete přes louky Výsluní a Hoferových bud nad hlavami krav hospodáře Šimrala. U horní stanice se pase za přenosným plotem chlupatý náhorní skot z farmy Sagasserovy boudy. Výlet přes Portášky je pro aktivní hosty zajímavou variantou návštěvy vrcholu Sněžky bez čekání ve frontě. Lanovkou se dostanete do výšky téměř tisíc sto metrů. Přes luční enklávu Růžohorky s horskou farmou u Děčinské boudy dojdete na Sněžku za devadesát minut. Výškový rozdíl pět set metrů je nejmenší ze všech směrů, které mohou turisté z české strany naší nejvyšší hory zvolit. Lanovka Portášky jezdí od května do září denně každých třicet minut v čase 8–18 hodin. V říjnu jede o víkendech ve stejném čase.

Sportovní Černá hora

Osmimístná kabinková lanovka Černohorský Express jezdí od centrálního parkoviště v Janských Lázních od května do října denně v půlhodinovém intervalu od 9 do 18 hodin. Novinkou je moderní lezecká stěna s pískovým povrchem u horní stanice. Pět stovek umělých chytů vytváří čtyřicet různě obtížných výstupových cest. V půjčovně SkiResort LIVE si denně vypůjčíte sedací úvaz a lano pro jištění, a hlavně využijete pomoc instruktorů při krátkém kurzu lezení. Klidné místo na Černé hoře je vhodné pro vyzkoušení sportovního lezení, mohou to zkusit i malé děti. Pro odvážnější jsou připravené cepíny na dnes populární disciplínu drytooling, tedy lezení po ledu bez ledu. Návštěvu vám zpestří nově otevřená výstava zimní techniky. U horní stanice lanovky si prohlédnete moderní rolbu s navijákem pro úpravu prudkých sjezdovek a dělo na výrobu technického sněhu. To je tu připraveno i v parném létě pro stavbu sněhuláka nebo jízdu na bobu. Kdo se nezapojí do sportování, může posedět na terase místní restaurace. Z Černé hory sejdete v klidu pěšky, sejdete pohodlně lanovkou nebo s adrenalinem na sportovní koloběžce CRUSSIS opatřené kotoučovými brzdami. Můžete si

ji vypůjčit na třech místech, třeba ve SkiResort LIVE v horní stanici. Když pojedete na horské koloběžce z Černé hory kolem Modrých kamenů, vrátíte ji v budově dolní stanice kabinkové lanovky v Janských Lázních. Tady půjčují i špičková horská elektrokola SCOTT. Při sjezdu po Černohorské silnici přijedete k nově otevřené Stezce korunami stromů, kde si koloběžku můžete také půjčit nebo vrátit. Na jízdenku z kabinkové lanovky dostanete slevu pro vstup do nové atrakce. Stejně tak se vstupenkou ze Stezky korunami stromů ušetříte kdykoliv do konce srpna dvacet korun na jízdném kabinkovou lanovkou Černohorský Express.

Milovníci přírody na Hnědém Vrchu

V lyžařském areálu v Peci jezdí lanovka na Hnědý Vrch v červenci a v srpnu denně každou půlhodinu od 9 do 17. V září a v říjnu o víkendech a ve státní svátek 28. září. U horní stanice je volně přístupná nejvyšší krkonošská rozhledna. Propojkou se dostanete na romantickou zeleně značenou pěšinu přes Liščí jámu k Bufetu Na rozcestí. Na druhou stranu sejdete nebo snadno sjedete na kole kolem horské farmy Lesní bouda na Zahrádky a do Pece. Do hezkých přírodních partií vás za Lesní boudou zavede vycházková trasa Vlčí jáma, skončíte opět u dolní stanice lanovky.

Pec pod Sněžkou a Velkou Úpí s Janskými Láznemi propojuje v době prázdnin denně od 9 do 17 hodin TourBUS. V informačních centrech a ve stanicích lanovek najdete tři různé motivační letáky s aktivitami ve SkiResortu. Jsou v nich jízdní řády lanovek i TourBUSu, ceníky všech služeb a v hlavním i pohledová mapa východních Krkonoš se všemi zakreslenými aktivitami. Poslouží vám k ideálnímu naplánování programu. Při vícedenním pobytu využijete zvýhodněný TourPAS, který platí bez omezení počtu jízd na všechny tři lanovky SkiResortu. Nejnovější informace o provozu jsou na webu <http://leto.skiresort.cz/webkamery/>.

SkiResort ČERNÁ HORA – PEC, provozuje společnost **MEGA PLUS**, Janské Lázně čp. 265, PSČ 542 25, infolinka 00420 840 888 229, e-mail: skiresort@skiresort.cz, SkiResort LIVE tel. 733 737 840.

www.skiresort.cz

Krávy a kozy byly součástí hospodářství u Lesní boudy i na konci třicátých let.

Horská farma Lesní bouda

V roce 1996 kolem Lesní boudy rostla po pás vysoká tráva a nikdo ji neskřízel. Markéta Kreiplová se právě stala novou majitelkou a měla starosti s opravou zanedbané boudy. Jenže její provozní Pepa Zdobinský dostal darem dvě kozy. Měly sloužit jako živé sekačky, ale na tři a půl hektaru nemohly stačit. Další jaro 1997 přibyla dvě roční telata a do konce pastevní sezóny narostla na pěkných 350 kilogramů. Tehdy ještě mohli pozvat řezníka přímo na boudu a výborné maso v biokvalitě přispělo k rozhodnutí obnovit po letech u Lesní boudy hospodářství. Elektrické ohradníky nebyly dostupné jako dnes, krávy se pásly na volno a občas utekly. Jednou při bouři zamířily do Pece a vystrašily hosty, jindy ožraly kytky u sousedních bud nebo je po několika dnech našli dezorientované v husté mlze u Zadních Rennerovek. Obavy, co zase krávy provedou, přiměly Markétu Kreiplovou začít s vlastním chovem ovcí a koz. Jako vše na Lesní boudě, udělala to nyní zkušená boudařka se vši pečlivostí. Původním povoláním učitelka začala kurzem Mladý zemědělec, pořádaným Správou KRNP a po letech praxe získala roku 2010 jako první na hřebenech Krkonoš pro chov ovcí a koz i pro louky certifikát ekologického zemědělství. Vedle dodržování přísných pravidel to představuje i papírování. Její syn Michal vystudoval Zemědělskou univerzitu v Praze a umí vytvořit program třeba pro evidenci „operací na půdním bloku“. Vedle běžných činností jako je pastva, sklizeň sena, sekání nedopasků, používání techniky, je součástí i hnojový deník. Evidenci s výpočtem sledují, kolik dusíku, fosforu a draslíku se dostane z hnoje do půdy. Po zimě celé čtyři dny hnůj z chlévů vyváží a rozmetají na louky. Letos u Lesní boudy chovají osm dospělých ovcí s beranem a pět koz s kozlem. K tomu přibyla jehňata a kůzlata, jejichž maso je základem specialit Lesní boudy. Při chovu mají minimální úhyn, hospodářka stejně jako Michal a snacha Olga dokáží například při špatné probíhající porodu otočit jehně, aby mohlo ven. Po půl roce je prodají na jatka a ty samé zpracované kusy vykoupi zpět. František, jeden ze tří kuchařů, umí maso dobře bourat, Tomáš vaří jehněčí speciality třináct let v irském Dublinu. I proto za několik posledních let přesvědčili stovky návštěvníků s předsudky ke kozímu a k ovčímu masu i sýrům, jak jsou při správných postupech lahodné. Největší starostí je pro hospodářku sklizeň sena. Nemělo by zmoknout více než jednou, maximálně dvakrát, jinak prudce klesá kvalita. V prvních letech posekali najednou tři hektary louky a všichni z boudy ručně na hrábích sušili seno. Až po uklizení poslední kupky pod střechu to byla dřina, a hlavně nervy s deštěm. Již řadu let zadává sklizeň kolem Lesní i na pronajaté Dumlichově louce

profesionálům. Se změnou klimatu na jaře roste tráva pomaleji než před dvaceti lety, často musí kvůli suchu ještě v květnu zvířata přikrmovat.

Za specialitami na Lesní boudě

Již před řadou let si majitelka Markéta Kreiplová s rodinou stanovila dlouholetou vizi nabízet v restauraci něco mimořádného. Inspirováni starými recepturami horských hospodyněk, jejich všedními i svátečními surovinami, oprašují mnohdy již zapomenuté chutě našich hor. Krkonošská kuchyně to nejsou jen brambory, kysané zelí, kozí mléko a výrobky z něj. Nacházíme překvapivou škálu chutí a vůní horských bylinek, mnohdy až odvážné variace ovocných omáček a polévek a samozřejmě houby s jejich typickým kořeněným aroma. Pravda, na jídelniček moderní restaurace by to samo o sobě nestačilo, ale jako kořeny, ke kterým se lze vracet, čerpat z nich a inspirovat se jimi, je toho až dost. Právě takovým způsobem pojali svou práci na Lesní boudě a své menu doslova protkali místní kulinářskou tradicí. Proto je Lesní bouda známá specialitami z jehněčího, kůzlečího i ze skopového masa. V jídelníčku běžně naleznete kůzlečí nebo jehněčí ragú, pečenou jehněčí kýtu na černé omáčce s bosáky, grilované jehněčí panenky se smetanovou omáčkou a houbami. Kde jinde než na hřebenech Krkonoš turistům nabídnout při zvláštních akcích ochutnávku zapomenutých jídel, jakými jsou například krkonošské sejkory nebo dumlikačka (vynikající polévka z tuřínu). Na Lesní boudě ochutnáte také grilované kozí sýry se slaninou a zelenými fazolkami nebo se smetanou a s brusinkami. Pro vás, co nejste milovníky skopového, jsou v nabídce další speciality jako třeba vepřová líčka na víně, vepřová kotleta s bylinkami na pivo a medu, marinovaná řepa s dýňovými semínky a borůvkové knedlíky. Novinkou je ovčácká miska se zapečeným mletým jehněčím, s bramborovou kaší a bylinkami.

Lesní bouda se nachází 1100 metrů nad mořem, pouhých dva a půl kilometru od Pece pod Sněžkou a dvacet minut od rozhledny na Hnědém Vrchu. Cítilivě zrekonstruovaná Lesní bouda nabízí také ubytování ve dvou až čtyřlůžkových pokojích, z části s vlastní koupelnou. Pro náročnější hosty je připravený prožitek ve venkovní vířivce.

Lesní bouda, ač v Peci pod Sněžkou, má poštovní adresu: Černý Důl čp. 187, PSČ 543 44, tel., fax: 499 896 343, mobilní: 602 148 099, e-mail: info@lesnibouda.cz, www.lesnibouda.cz, příznivé ceny, domluvíte se i německy.

Farmářské dny na Lesní boudě ve dnech 12. a 13. 8. 2017.

Na loukách kolem Boudy Máma se hospodařilo po staletí (foto 1938), nyní zde vznikl oblíbený rekreační resort.

Wellness hotel Bouda Máma

Vladimír Nikl přeměnil obyčejnou boudu na čtyřhvězdičkový hotel. Po modernizaci pokojů a restaurace v původní roubené části chalupy přibyl tříhvězdičkový hotel, později rozšířený o čtyřhvězdičkovou moderní budovu. S restaurací a se sportovním zázemím je hotel propojený podzemní chodbou. Všechny prostory jsou nekuřácké a mají pokrytí rychlým internetem. Do objektů s dobře vybavenými hotelovými pokoji a apartmány se vstupuje vlastním vchodem s lyžárnou se skříňkami a sušáky na boty. Wellnessový program tvoří především bazén s protiproudem a vířivkou. Po ochlazení v Kneippově lázni mohou následovat masážní sprchy. Pro hosty je připravená relaxační část s absolutním klidem a čtyřmi saunami. Vyberou si mezi tradiční finskou, solnou, laconiem nebo bylinkovou. Sportovní vybavení hotelu nabízí hřiště na squash, stolní tenis, posilovnu se sedmi stroji včetně kola na spinning a stepper. Venkovní hřiště na tenis, volejbal a nohejbal se v zimě mění na oblíbené kluziště navštěvované hosty ze širokého okolí. Jinou zábavu poskytuje bowlingová dráha nebo biliár. Nejmenší děti se zabaví v dětském koutku. Ubytování hosté mají až tři vstupy do wellnessu a sportovní části zdarma. Po úzké cestě k boudě vyjíždějí jen hotelové vozy řízené profesionálem. Hosté parkují v údolí v garážích a na hotelovém parkovišti. Při pobytu pět nocí a více v pensionu v pokoji 3* a v hotelu v pokoji 4* dostane každý dospělý jízdenku na novou lanovku na Sněžku, k dolní stanici je to jen kousek. Nabídka neplatí při platbě šeky a objednavce přes zprostředkovatele. V zimě se dva hotelové skibusy v dvacetiminutovém intervalu točí mezi lyžařským areálem SkiResort a Boudou Máma. Po deseti až dvanáctiminutové jízdě vás vysadí přímo u hlavní pokladny pod sjezdovkou Javor. V hotelové půjčovně jsou kvalitní lyže nebo snowboard. Krátká sjezdovka vybavená sněžným dělem je přímo u hotelu, dětem, začátečníkům nebo jen pro krátké svezení vyhovuje. Pro ubytované hosty je zdarma. Hotel spolupracuje s profesionálními lyžařskými instruktory a zajišťuje dvou až tříhodinovou službu hlídání dětí.

Součástí areálu hotelu Bouda Máma je pizzerie, v jejíž peci od brzkého rána pečou vlastní staročeský kváskový chléb. Je podáván jako příloha k různým specialitám. Krkonošské kyselo dostanete místo na talíři přímo v bochníku chleba. Vždy ve čtvrtek ožije venkovní altánek při grilování kýty naložené v nálevu a místní chléb je opět

V roce 1919 se před plátno se Sněžkou vešlo 22 lidí, kolik nyní v galerii Veselý výlet?

výbornou přílohou. Mezi stálé speciality patří krkonošská vepřová pečeně se žemlovými knedlíky a švestkovou omáčkou, krkonošské bramborové nočky se zelím a s uzeným nebo tkalcovské bramborové placky s jablky. Kuchyně je založená na českých jídlech a nabízí i několik lehkých variant. Naopak v pizzerii poznáte to nejlepší z italské kuchyně, všechna jídla tu připravují z originálních italských surovin. Čtyřjazyčný bohatý jídelní lístek obsahuje moučníky ke kávě, poháry a odpolední svačiny. Točí se tu Plzeň a Gambrinus. Vinotéku zásobuje italské vinařství Zonin.

V listopadu Vladimír Nikl otevře Pecký pivovar, první v údolí horského města. U Boudy Máma budou vařit světlé i tmavé pivo Sněžka o síle 10, 11, 12 a 16,03 stupňů. Připravují novou restauraci, exkurze v pivovaru a oblíbené pivní lázně, tím vytvoří zajímavý cíl i pro neubytované hosty.

Bouda Máma wellness hotel v Peci pod Sněžkou čp. 124, PSČ 542 21, majitel Vladimír Nikl, tel. hotel: 602 304 989, tel. rezervace: 244 465 666, e-mail: hotel@boudamama.cz, www.boudamama.cz. Domluvíte se i německy, polsky a anglicky.

Fotografický ateliér Veselý výlet

V galerii Veselý výlet probíhá do 15. září prodloužená výstava Portréty z Krkonoš (též VV 47/2017). Součástí je i tvůrčí ateliér. Výtvarníci Veselého výletu Květa Krhánková, Daniela Mikešová a Stanislav Špelda namalovali plátno s motivem Sněžky. Můžete si vytvořit pozdrav z Krkonoš stejně jako před sto lety v ateliéru u Obří boudy. Na stojánku je deska s drážkami pro uchycení telefonu nebo postavení fotoaparátu, proto snadno použijete samospoušť. Vaši fotografii z ateliéru zaslanou na adresu info@veselyvylet.cz zařadíme do soutěže, kterou po skončení výstavy vyhodnotí podle kompozice, gesta, pózy či ustrojení porota v čele s fotografem Bohdanem Holomíčkem. Autoři tří vybraných nejlepších snímků dostanou již vyprodanou knihu Krajina Krkonoš v proměně století. V e-mailu prosíme uveďte jméno autora snímku, alespoň křestní jména zachycených osob a odkud jsou, datum fotografování a případný souhlas se zveřejněním snímku na webu Veselého výletu. Těšíme se na vaši fotografickou návštěvu.

Karolína Erbenová rozená Erlebach (uprostřed)
adoptovala Františka Kukačku.

František Kukačka-Erlebach na právě koupeném koni
svezl manželku Annu.

Velmi nás potěšilo hned první setkání s Alžbětou Konopkovou rozenou Kukačkovou 18. listopadu 2006. Během několika dalších sezení v klidu jejího domova ve Špindlerově Mlýně jsme zaznamenali poutavé vyprávění o převratných i docela běžných událostech. Její otec František Kukačka přišel do Špindlerova Mlýna jako voják zajišťující klid v německy mluvícím regionu v zimě 1919. Shodou okolností jej adoptovala vdova Karolína Erbenová z Erlebachovy boudy pod Slezským sedlem. František si připojil její rodné jméno Erlebach ke svému ryze českému a prožili tu spolu přes třicet let. Vysoko nad Špindlerův Mlýn si přivedl manželku Annu, vídeňskou Češku, která se už nikdy nenaučila dobře česky. Jejich tři děti, Hana, Alžběta a František, mluvily s maminkou a babičkou Karolínou německy, s otcem a personálem česky. Minulou zimu paní Lize, jak jí přátelé říkají, nebylo moc dobře. Aby zahнала chmury, ponořila se do vzpomínek a během tří týdnů zapsala perem několik témat na papír. Její syn Jan Konopka, bývalý starosta města Špindlerův Mlýn, rukopis přepsal do počítače. Se svolením autorky jsme vybrali pasáže se vztahem k hospodaření a domácím zvířatům.

Jistota za koně

Erlebachova bouda je jen kousek od státní hranice s Polskem, ale před mnoha lety to byla hranice s Německem. Obyvatelé měli volbu, kde si nakoupí a co případně přepraví přes hranice, pokud to nepodléhalo clu. Mohli si vybrat i banku pro uložení úspor. Babička Karolína věřila koncem dvacátých let spíše německým bankám a ukládala peníze v nich. Jednou na konci dvacátých let vyslala otce s obnosem k uložení do Hirschbergu, tedy Jelení Gory. Během cesty otec usoudil, že větší jistota než peníze v bance je pořádný kůň. Peníze neuložil a místo toho přivedl koně se jménem Bubík. Konečně mohl přepravovat zboží i hosty a Bubík se postupně stal nepostradatelným pomocníkem a miláčkem rodiny. Babička se sice na otce ještě nějakou dobu zlobila, ale pak uznala, že kůň byla dobrá investice i jistota obživy na horách. Každý další kůň v rodině se jmenoval Bubík. Před spaním tatínek ještě zašel už jen v podvlikačkách do stáje, aby podržel Bubíkovi kbelík odražené vody a dal jako mls litrovou odměrku čistého ovsa. Když babička Karolína dala trochu ovsa králíčkům, otec nadával, že ti to nepotřebují. Maminka byla vyučená švadlena a nejčastěji zašila tátovu potrhanou pravou kapsu. Tam měl vždy nachystaný cukr, a když jeli ze Špindlu přímou cestou přes Jelení boudy, dával Bubíkovi při každé zastávce hrstičku. Otec měl živnost na povoznictví. Tehdy

tu bylo šedesát koncesovaných koní, kteří vozili hosty na horské boudy. Vždy když přijel ministr Beneš s nějakým tajemníkem, nechal se na Petrovku vyvést jedině Františkem Kukačkou-Erlebachem.

Dětství na seně

Senoseč se prováděla ručně kosou a trvala zpravidla šest týdnů. Kosa se používala kratší než obvyklá, protože by se mezi tu spoustu menších a větších balvanů dlouhá nevešla. Často se některý rekreatant považoval za zdatného sekáče, aby brzo zjistil, že sekat louku na horách je úplně něco jiného, než s čím se dosud setkal. My děti byly důležitou součástí senoseče, bez nás by se ani neuskutečnila. Byla to povinnost, ani nás nenapadlo něco namítat. V každé příhodné chvíli se s hezkým počasím byla potřebná každá ruka. Když se schylovalo k dešti, muselo se co nejrychleji proschlé seno shrbat do kupek. V nouzi nejvyšší jsme se snažili přemluvit i maminku. Když se z kuchyně konečně vypravila před boudu, sdělila otci, že na ni už káplou. Proto ji raději do senoseče nezapojoval a spoléhal na nás děti. Celé roky s otcem kosil jeho věrný přítel pan Korda z Benecka. Maminka nám i sekáčům chystala vydatné svačiny, abychom na louce vydrželi. Pro přibližování sena otec používal plátěné loktuše. Tahaly se smykem k vozu a dále koňmo do hájovny asi tři sta metrů pod boudou. Seno muselo být řádně vysušené a muselo projít alespoň dvakrát kupkami, aby se vlhkost na půdě nezapařilo a nevznítlo. Stejně otec teplotu uloženého sena často kontroloval. Za uskladnění platil nájem, protože naše bouda neměla dost velké prostory. Podle potřeby se seno z hájovny v zimě naváželo v loktuších na saních rohačkách a ukládalo zadním vchodem na půdu boudy. Senoseč na horách byla vlivem nestálého počasí vždy podnikem s mnoha překvapeními, a hlavně spoustou práce. Za odměnu jsme potom my děti jely každý rok na týden k Drážďanům k tetě na chatu.

Plavení luk

Chlévskou mrvu z boudy vyváželi každý den a ukládali v blízkosti potoka pod silnici. V boudě muselo být čisto, aby se hosté cítili dobře a neobtěžoval je zápach. Každý rok se mrva využívala na pohnojení louky plavením, když nastalo tání sněhu a potok se rozvodnil. Otec s domovníkem naváželi hnůj kolečkem k potoku, kde jej tyčí promíchali a naředili. Na potoce otec asi po dvaceti metrech vybudoval zarážky z drnů a kamenů. Hnůj se odváděl do mělkých stružek, které po naplnění přetekly a zaplavily další kus louky. To se opakovalo

František s dcerou jako nájemce Boudy u Divčí lávky.

Naklepávání kosa v padesátých letech na zápraží Erlebachovy boudy.

tolikrát, až byla celá louka zaplavená a tím pohnojená. Maminka nás ustrojila do starých šatů a my děti tyčí na konci opatřené prkýnkem potůčky s kejdou rozhrnovaly po louce. Tato bohudílná činnost se nám velmi líbila, ale oblečení potom putovalo do kamen a my do vany.

Diplomat

Před obsazením Sudet v říjnu 1938 tatínka povolali do armády jako vojáka první linie SOS. V té době měl v nájmu na soutoku Labe s Bílým Labem hotel Divčí lávka. Byla to česká bouda a měla českého nájemce, až koncem roku 1938 ji obsadili Němci a dosadili svou nájemkyni. V roce 1942 bouda vyhořela neodborným zacházením s letlampou. V mobilizaci 1938 velitelé určili vojáka Františka Kukačku-Erlebacha k dopravě menáže pro hraniční prapor Hájovna pod Špindlerovkou. Vojenská kuchyně měla stanoviště na Divčí lávce. Otec se v československé uniformě denně vydával s malým vozem taženým koněm na Špindlerovku po cestě vedoucí stále lesem. Německý Freikorps na něho nikdy nevystřelil, jen občas přes cestu ležel strom. Když kůň před překážkou zastavil, otec svým silným hlasem zavolal, že je tu oběd. Byli to místní dřevorubci, kteří si hráli na vojáky. Po jídle překážku vždy odstranili. Otce dobře znali a on tak vlastně zásoboval armádu nepřátelskou, aby mohl zásobovat armádu vlastní. Ve voze mu ležela puška, oni měli flinty na provázku přes rameno. Otec to později líčil, jako halabala pušky. Jenom tak bylo možné bezpečně zajistit denně teplou stravu české pohraniční stráž.

Rezavý kocour

Jestli někde existoval kočí ráj, tak to bylo u nás na boudě. Dospělé kočky měl otec většinou jenom dvě, statného a napůl divokého rezavého kocoura a do páru nějakou kočku. Měly volný přístup na půdu, po schodech ke kuchyni si chodily jenom trochu přilepšit vždy připraveným mlékem. Ostatní jídlo si podle otcovy teorie měly ulovit, ale bylo to tak napůl. Něco málo myši chytly a zbytek jídla vyžebrały. Naše kořata se většinou narodila v seně na půdě a o tom, že máme přírůstek jsme se dozvěděli až podle větší spotřeby mléka. Kořata vyrůstala na půdě a nebyla zvyklá na lidi. Proto se, když již byla trochu samostatná, musela pochyťat. Všichni na boudě se vyzbrojili pevnými rukavicemi a šli na půdu lovit kořata. Po divoké akci skončila za drátěnými dvířky v bedně na sušení dřeva u kachlového sporáku v kuchyni. Potom byla neustále v naší společnosti, dostávala jídlo a postupně zkrotla. Následovala další fáze. Otec je všechna strčil do velké krabi-

ce a vyrazil do Špindlu. Zde měl vytipováno několik stavení, kde ještě kočku neměli a kotě jim tajně strčil za dveře. Nebylo proto divu, že postupem času byla každá druhá kočka ve Špindlu rezavá.

Pejsek z Jelení boudy

Otec měl vedle koně na prvním místě ještě velkého vlčáka, který s námi bydlel. Když na základě Benešových vydaných dekretů po válce zmizeli sousedé z okolních bud, stáhli se na Erlebašku jejich psi a kočky. Dostali nažrat, ale psi se postupně vytráceli. Prý je chytali a jedli. Ten nejmenší byl můj miláček a mohl i do kuchyně. Bylo mi divné, jak byl každé ráno celý uříčený. Jednou jsem si přivstala a sledovala, kam běží. Oběhl přes kilometr vzdálenou velkou Jelení boudu a vrátil se na Erlebašku. Celé léto denně kontroloval, jestli se nevrátili jeho pánové. Potom ho i s našim psem zastřelil hajný z hájovny na Jeleních boudách. Prý honili zvěř.

Vykořisťovatel

Brzy po válce se ve Špindlu vytvořila nová elita sdružená v organizaci KSČ. Byli to hlavně bývalí partyzáni, kteří se tady vyznamenali urputným bojem o lahve s alkoholem po odsunutých Němcích a rychlými rozsudky bez soudu. A také noví provozovatelé hotelů a pensionů, kteří si chtěli majetek po Němcích zasloužit za podobné projevy statečnosti, jako jejich kolegové partyzáni. Jednou pozvali na schůzi KSČ i otce a tam ho důrazně upozornili, že je vykořisťovatelem svých vlastních dcer. Na boudě je zaměstnává v učňovském poměru. Po příchodu domů otec svolal rodinu a dcerám oznámil, že je jejich vykořisťovatelem. Pokud má mít bouda budoucnost, doporučil nám se vyučit a s ním vykořisťovatelem to nějak vydržet. Na závěr prohlásil, že na schůzi KSČ již nikdy nepůjde, a nebude se tak muset koukat na tu sebranku. Slovo dodržel.

Zbývá dodat, že komunisté Františkovi Kukačkovi-Erlebachovi na konec přeci jen boudu v říjnu 1961 ukradli. Po roce 1989 rodina získala zpět jen horské louky. Současní majitelé moderní Erlebachovy boudy manželé Tomáškoví přeneseně navázali na dobré služby Kukačky-Erlebacha a provozují jeden z nejlepších podniků ve Špindlerově Mlýně (též VV 37/2012). A chovají u boudy hospodářská zvířata, i když více pro potěšení než k obživě.

Zachycené vyprávění pamětníků neboli orální historie propojuje velké dějiny s osudem jednotlivých lidí. Dělá ze suchého dějepisu poutavý příběh zasazený na konkrétní místo. Vzbuzuje emoce, koření každého příběhu. Ozřejmuje události, které by zůstaly nepochopené nebo nezajímavé. Když jsem se zpovídáním pamětníků před pětácti lety začínal, neznal jsem realie kraje pod Sněžkou. Měl jsem zbytečně velký respekt vůči starším lidem a dnes při čtení zápisků zjišťuji, že jsem se držel příliš obecných témat. Brzy bylo nutné vytvořit pravidla pro zpovídání, zaznamenávání a zpracování výpovědí. Důležité je zařazení pamětníka do souvislosti, tedy zapsání místa a data jeho narození, údaje o rodičích a v neposlední řadě určení čísel domů, kde se příběhy odehrály. Historie údolí Úpy je spojená s německy mluvícími starousedlíky. Obešel jsem skoro všechny, kteří tu po válce zbyli. Ještě jsem zastihl generaci dospělou v přelomové době třicátých a čtyřicátých let. Bylo jiné v roce 1984 mluvit o vyhnání starousedlíků s Rudolfem Kneifelem z Dolních Alberic nebo se Stefanem Braunem ze Staré Hory, kteří zažili peklo východní fronty, než s lidmi, co byli na konci války v dětském věku. Ti starší chápali důsledky jinak než děti, pro které začala skutečná válka až po jejím skončení. Před tím sice odešel jejich otec, bratr, strýc na frontu a často i zmizeli, ve škole potkaly vylekané děti z vybombardovaných měst v Říši, ale strach o vlastní život, ztrátu domova a bídu osobně poznaly až po 8. květnu 1945. Otevřenost výpovědí se zásadně zlepšila po nabytí svobody v listopadu 1989. Poznávali jsme lidi přijíždějící na návštěvu starého domova z ciziny. Při vyprávění pamětníků u nich doma k tématu vytahují fotografie a dokumenty, naopak při setkání v kanceláři mohou použít materiály z vlastního archivu. Zpracoval jsem stovky výpovědí, každou si později v klidu přečtu, doplním o dosud živé poznatky, porovnám s jinými a většinou vytvořím alespoň malý rodokmen pro pochopení souvislosti s osobami a domy. Hlubší poznání přináší opakovaná setkání. Někdy rozhovory neprobíhají úplně v klidu, kolem jsou další lidé. Netrpělivi rodinní příslušníci by už chtěli babičku odvést na oběd nebo pokračovat pro ně zajímavějším programem. Vloni 4. července konečně přijela do starého domova jednadředesátiletá Gertrud Guhs rozená Peukertová. Ozřejmila mnohé z Temného Dolu a také poznala několik lidí z velké kolekce fotografií z pozůstalosti maršovského rodu Renner. Když jsme byli v plné práci, zastavila se v kanceláři čtyřiaosmdesátiletá Johanna Lohre původem z chalupy čp. 22 v Latové údolí v Malé Úpě. Přinesla fotografie a informace z její rodiny Braun a Hintner. Mohl jsem ji s ohledem na paní Peukertovou vyslechnout jen krátce s vědomím, že se už třeba nikdy nepotkáme. Většina pamětníků i účastníků zajímavých událostí totiž odejde ze světa bez zanechané výpovědi. Na stole mám aktuální seznam asi třiceti lidí, u kterých se musím zastavit, abych se jich zeptal na konkrétní věci. Jenže u dvou přibýly křížky s datem úmrtí, další dva se už jen usmívají.

Často se ptám i na politickou angažovanost rodičů či prarodičů a hned poznám úlevu, když tázaní mohou prohlásit, že jejich blízcí nebyli ve straně. U některých Němců se to potvrdí nebo vyvrátí při nahlédnutí do přehledu vystěhovaných lidí v hlavní vlně roku 1946. Vysídlení zařazení do transportu do ruské okupační zóny mají uvedené případné členství v nacistické organizaci. Většinou to o svém předku vědí, výjimečně je informace zaskočí. Vypytávám se i příchodích do kraje po válce na pohnutky, které je přiměly ke stěhování do vylidněných Krkonoš. Zajímavé jsou odpovědi, jak se jejich očekávání naplnila, jakými prošli profesemi, co si myslí o konkrétní události. Na několika málo příkladech jsme v tomto vydání představili zaznamenanou orální historii, ale většina poznámek ještě čeká na finální zpracování a zařazení do databáze.

S etnografem Liborem Duškem jsme se seznámili již během jeho studia na univerzitě, kdy si u nás privydlával jako cestář zvládající i štětování. Přitom jsme měli čas povídat o jeho dalším zaměření. Zanedbávané orální historii se začal věnovat po nástupu do Krkonošského muzea ve Vrchlabí. Když jsme probírali osobnosti vhodné k vyzpovídání, vyslovil jsem názor, že na zachycení velkých příběhů je již pozdě. Libor mě brzy přesvědčil, že to tak není, a zaznamenal řadu jedinečných osudů. Vyslechl přes sto třicet lidí z regionu. Od roku 2010 už polovinu výpovědí pamětníků zveřejnil na zadních stranách časopisu Krkonoše. Výpovědi přináší další důvod, proč byste pro pochopení historie našich hor měli periodikum odebírat a číst. Ano, nikdy není pozdě vzpomínky zaznamenat. Je téměř povinností zapsat či nahrát životní příběh nejstarších lidí ve vaší rodině, popsat fotografie, probrat dokumenty jako jsou rodné listy, staré kupní smlouvy na váš dům nebo louku, na školních fotografiích určit spolužáky i jejich osudy. Poptat se, s kým děda pracoval nebo byl v lyžařském spolku. Minimálně to jednou poslouží vašim dětem a vnoučatům nebo se výpovědi stanou součástí širší databáze. Jednu velmi obsáhlou připravuje nezisková organizace Paměť Krkonoš, která si vytkla za cíl zaznamenat historii každého domu v kraji pod Sněžkou, tedy i lidí, kteří historii tvořili. Pěťadvacetiletá práce informačního centra a sezónních novin Veselý výlet pomáhá otevřít dveře a přináší vstřícnost pamětníků a nezbytně i jejich nejbližších. Vědí, že otevřenost nezneužijeme k „senzačním“ odhalením a jejich zkopírované dokumenty budou trvale uloženy v databázi, nejen u nich doma. Vždyť s každou povodní, stěhováním, ale nejčastěji hloupostí potomků zmizí unikátní dokumenty. Kolikrát jsem již trpěl při odpovědi: „Jo, to jsme vyhodili, nenapadlo nás, že to může někoho zajímat.“ Přitom zanesení fotografií a informací do databáze může být to jediné, co život a dílo konkrétních lidí z údolí Úpy bude připomínat. Je na vás, jestli i vašich předků.

-pk-

VESELY VÝLET®

ochranná známka

Sezónní noviny Veselý výlet, Temný Důl čp. 46, 542 26 Horní Maršov, tel. 499 874 298, e-mail: info@veselyvylet.cz, www.veselyvylet.cz, vydavatel/redaktor: Lenka, Miloslav a Pavel Klimešovi, jazyková úprava: Eva Hrubá, Jarmila Klimešová, ilustrace: Květa Krhánková, fotografie: Hugo Gleissner, Josef Kalenský, Pavel Klimeš, Rudolf Kraus, Wenzel Lahmer, Theodor Lokvenc, Václav Novák, Adolf Pecina, Wenzel Pfohl, David Sosna, Emanuel Walter a archiv vydavatelů, sazba: Tisk Ofset a.s. Úpice, tel. 499 881 171, tisk: Profi-tisk group s.r.o., Olomouc, překlad do němčiny: Hans-J. Warsow, překlad do polštiny: Andrzej Magala, uzávěrka: 30. 6. 2017, náklad: 50.000 kusů, z toho 27.000 kusů v české, 15.000 v německé a 8.000 v polské verzi. Máte-li zájem o zaslání vydání Veselého výletu (příště 49/zima 2018) poštou, pošlete spolu s adresou 40 Kč, jste-li z České republiky, nebo 190 Kč, jste-li v cizině, nebo si noviny objednejte osobně v informačním centru Veselý výlet v Temném Dole nebo v Peci pod Sněžkou.

Veskerá autorská práva vyhrazena!

Emilie a Vinzenz Trömer z chalupy čp. 9 v Temném Dole byli známými pašeráky sacharinu (fotografie od Gertrud Peukertové).

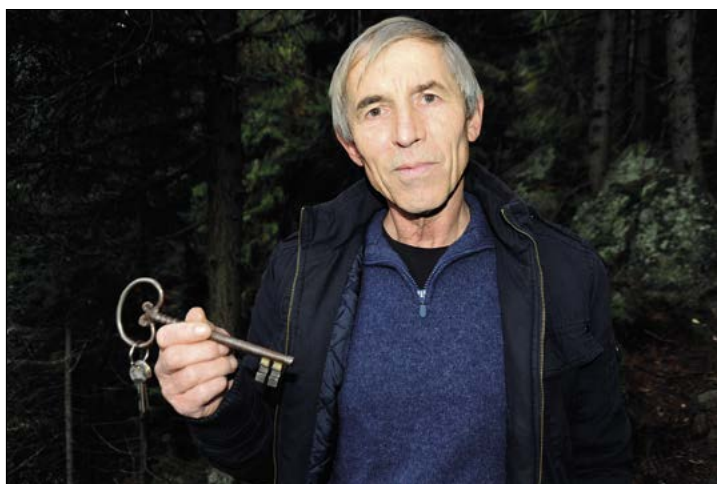
Majitelé Mohornova (Spáleného) mlýna Wenzel a Regina Adolf stojí vlevo před chalupou rodiny Renner (fotografie od Johanny Lohre).

Hajný Stefan Braun původem z Malé Úpy vyprávěl také o ztrátě svých bratrů ve válce (svatební fotografie z alba rodiny Raimunda Sagassera).

Rudolf Kneifel ozřejmil mnohé z rodných Albeřic (fotografie ze souboru Václava Nováka).

Zpracování informací o poválečném osídlení Velké Úpy hospodáři z Valašska inicioval jejich potomek Jiří Sedlák.

INFORMAČNÍ CENTRUM VESELÝ VÝLET GALERIE - SMĚNÁRNA

v Temném Dole v Horním Maršově, tel.: 499 874 298

v Peci pod Sněžkou, tel.: 499 736 130

e-mail: info@veselyvylet.cz

www.veselyvylet.cz

denně 8.30–18.00

Majitelé v posledních sto letech různě označovali svá zvířata. Malá ukázka pochází ze sbírky Antonína Tichého, Veselého výletu a z chalupy Antonína Missbergera.

Hilda a Wenzel Missberger z chalupy čp. 40 v Maršově 3 poznali své krávy podle zvuku na krku zavěšených zvonců.

Když o krávy v létě 1946 přišli, zvonky nosily kozy a nakonec ovce.

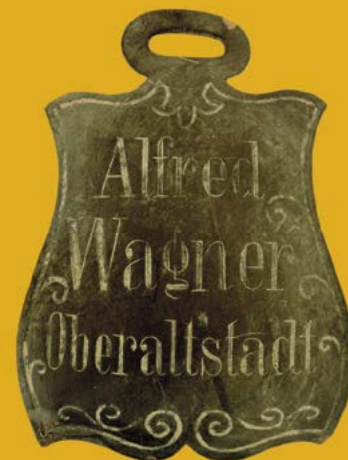
Svoboda nad Úpou

Bobr

Dolní Albeřice

Horní Staré Město

Na postrojích koní měli hospodáři darmovisy, od slov darmo viseti. Vedle majitele povelu oznamovaly i místo ustájení nebo žádaly o boží požehnání na cestu.

Podle připnuté očíslované známky na obojku psa se pozná jeho domovská obec, majitel a také jestli je zaplacený poplatek. Ukázka je ze Svobody nad Úpou – Freiheitu.

Dolní Malá Úpa

1912

1965

1966

1973

1977

2016